NEMZETI NŐNEVELÉS.

VII. ÉVFOLYAM. 1886. AUGUSZTUS. VI. FÜZET.

NEVELJÜNK GYERMEKEINKNEK ANYÁKAT.*

A nő sajátképi rendeltetését s cselekvéskörét határozottabban körvonalazta a természet, mint a férfiét, kinek hasonlíthatlanúl szélesebb tettkört és elágazóbb életirányt szabott. Annál jobb. Így nevelésén is a határozottságnak, biztosságnak s rendnek lehet és kell elömlenie; kiképezésében mindennek neme sajátságaira, hajlamaira, jellemvonásaira épittetnie. S annyiban is meg van ez könnyítve, hogy a nőnek, míg egyfelől sajátképi életfeladatai elidegeníthetlenül vannak kijelölve, másrészről a hozzájok való tulajdonok is meg vannak a természettől adva. Az érzés gyöngédsége, lágysága és bensősége, a szelídség, engedékenység, tűrni-várni tudás, az önmagát feledő, feláldozó szeretet, mértékletesség, takarékosság s a maga házi körére szorítkozás, — mindezek kiválóan és annyira női tulajdonok, hogy ellenkezőik épen a szeretetremeltó nőiességet rontanák le. Nem hiányoznak azonban ezekkel határos, de kevésbbé megnyerő más tulajdonai sem: az ingatagság, ingerlékenység, a szenvedélyes vágyak, túlhajtott igények, a tetszvágy, csacskaság, s némelykor bizonyos szellemi hűdöttség, mely benne minden belső foglalkozást, erőfeszítést, emelkedést gátol. Mindezek megannyi útjelzők az ösvé-

* E czikk egyik része ama szép beszédnek, melyet hazai tudományosságunk és nevelésünk érdemekben megőszült nesztora, *Szorényi József*, az egri kath. főgimnázium idei évzáró ünnepén az egybesereglett szülőkhöz intézett. A beszéd — mely sokkal hosszabb, semhogy egész terjedelmében közölhetnők — két részből áll: az első a nő házastársi, anyai és háziasszonyi hármas küldetését fejtegeti; a második azzal a kérdéssel foglalkozik, hogy miképen neveljük leányainkat, hogy a nő eme hármas küldetésének majdan minél tökéletesebben megfelelhessenek. Olvasóinkkal ezt a második részt ismertetjük meg, a mely, meg vagyunk róla győződve, a szó legnemesebb értelmében okulásukra és gyönyörűségükre fog szolgálni.

Szerk.

nyen, melyeket a nő nevelésében figyelmen kívül hagyva megtévedünk.

A nőgyermek nevelése határozottan a családra van utalva. Érzületének kifejtése kell, hogy a szülői körben menjen véghez. Azért ismereteinek s készültségeinek a családi házon kívül megszerzése se teljék huzamos időbe; mivel részint a tartós távollét, részint talán valamely, épen nem előnyös benyomások gyöngíthetnék az anya oldalán fejlett érzületét. E tanács fontossága csak nő azáltal, hogy a nő igazi, észszerű nevelésének gyermekéveitől fogva jövendő hivatásához s foglalkozási köreihez kell előgyakorlatul szolgálnia. S hol fogná ezt inkább, mint az édesanya körül feltalálni. Maga a bábuzás is kedvesebb, szívélyesebb otthon, hol a bábuzót az anyai s testvéri szeretet környezi. És e játék nem utolsó jelentékű a kis lyánka életében; mert a női munkákra hangolja, s az anyai csendes foglalkozásra, gondosságra, jószívüségre szoktatja őt. Szükség mégis, hogy korán bevonjuk a háztartás iránti érdeklődésbe is; aprós szolgálatok által fejleszszük ügyességét, és — a mi fő — hasznos vagy kellemes, könnyebb vagy terhelőbb, de folytonos foglalkoztatással véribe oltsuk a tevékenységet. Sőt mikor a komolyabb munkára s kötelességekre is kerülhet már a sor, nem erejét, de itt-ott korát haladó gyakorlatokba is beavassuk. Bármily helyzetben is a nő egyik főerénye, a szorgalom fogja így belső értékét emelni. A serénység, munkaszeretet, s — hol kötelesség hí — minden kényelemről s örömről való kész lemondás akárkit is, de kétszeresen díszesíti a nőt . . . Ezekhez tartozik továbbá, természetébe nevelnünk azon nemes becsvágyat is, mely örülni tudjon minden elért ügyességnek és sikernek; mely rugója lehessen a kitünőségre törekvésnek mindazokban, mik a háztartási gyakorlat s egyátalán a női foglalkozás körébe eshetnek; és végül sugalmazója az anyagi jólétre törekvésnek és az ebből folyó, tisztesen számító takarékosságnak, mely semmi fölösleget sem enged kisiklani kezéből; semmit, legyen bár csekélység, kárba veszni.

Minden házi erény megszerzésének és megőrzésének alapja mégis a nőben: a háziasság. S erre semmi meg nem taníthatja inkább a gyermeklányt, mint anyja példája.

A háziasság nem egész visszavonulást vagy elzárkozást jelent. Epen oly szélsőség volna ez, mint Sardou hősnőjéé, ki mindig az utczán, vagy látogatóban van, s azért nem is a legjobban neveli két lányát...

A háziassagról szólva, oly nőre gondolok, ki megállja mosolygás nélkül, ha azt hallja, hogy «csak a házi élet csendes ölében virulnak az igazán édes, vidám, boldogító életörömek, melyeket megbánás nem követ.» Azt a nemes tulajdonaiba burkolódzó, csendes, igénytelen nőt értem, ki nem vágyik a nyilvánosság előtt szépségével, deli termetével, öltözetével, vagyonosságával tündökleni; hanem házának használni, hivatási foglalkozásait zajtalanúl űzni, férjét boldogítni, gyermekeit jóra nevelni, cselédségét szeretettel kormányozni, s viszont, háznépe szeretete által kormányoztatni. S hol is érezhesse magát boldognak a földön, ha azok között nem, a kiket szeret és a kik őt szeretik? S hogyne volna boldog, kit a szeretet kormányoz, mikor ez kormányozza még magát az eget is!.. Az a nő, ki gyermekeit, férjét, családját, egész otthonát feledve házán kívül keresi s találja örömét: saját ösztöneit és vágyait fogadta az törvényhozóivá, s lelkiismereti kérdéseiben is alkalmasint mindent csak a maga belső ügyvédjével intéztet el...

A gyakori, noha ártatlannak látszó látogatás, összekötve — mint történni szokott — az egykorú leánykák ily alkalmi játszadozásával, nem csak üres fecsegésre kapatja el, hanem felköltvén szórakozási hajlamukat, lassankint rend- és munkaunókká vetemíti őket. Mondjam-e, hogy a vegyes társaságokban forognia a serdülő leánynak még több utóbajokkal jár.

Meglehet biz' a, hogy ez a dolog nincs igazság nélkül — gondolják talán elismerőleg magok a t. szülők is. Félek mégis, — az «elmaradt emberek» rovatába jutok, midőn már most az ismert magántánczórákat sem igen szándékom dicsérni előttük... Igazuk van! Mi módon is vonhassa már ki mailag egy család a gyermekét emez órákból, a nélkül, hogy százfelől megítéltesse magát?.. Kétségkívül! Ehhez bizony oly család kellene, mely gyermeke igaz érdekeért a sokaság itéletén felülhelyezkedni, s a megismert jobbért sokról, s ha kell, a nyilvános élet örömeiről is le tudna mondani.

De megengednék-e ezt a társadalmi szokások, a családi összeköttetések, s maga az emberi természet is? Hát megengedték-e már valaha?.. Meg; de ma nem!.. És ha csak a táncztanulásról volna szó, oly áldozat nem is lenne miatta szükséges. Mert értsük meg egymást.

A gyermekleánykák táncztanulását nem hogy el kellene itélni, de sőt mint testfejlesztőt, szabályzót és képzőt inkább buzgón ajánlani. Hanem a tapasztalás tanusága elől sem lehet a fület elzárni. S ez azt mondja: hogy a legkorábban érő gyöngéd viszonyok rendszerint e vegyes tánczórákon serkennek, melyek nagyon is arra valók aztán, hogy a legjobban vezetett gyermek szívét-fejét eladdig ismeretlen allotriákkal töltsék meg, és véget vessenek előbbi szorgalmának, hajlékony akaratának s gyermekileg nyilt érzéseinek. A kevéssel előbb még vidám, keresetlen, szerény, törekvő teremtésből — szórakozott, magát érzeni kezdő, tartósan semmire sem alkalmazható leányka lép elő... Egy tapasztalt anya intése ez, ki azért a táncztanulást a gyermek korai éveiben, vagy nem szerint elkülönözötten, vagy bizonyos korig csak tornagyakorlatokkal pótolva szeretné látni.

Nem igen mondhatni különbet a gyermekbálokról sem. A hiúság, kaczérság s fényűzés iskolái ezek, hol a fi- és nőgyermekek csakis urat és úrnőt játszani tanulnak. Komoly, belátó emberek, kik az ily czélra egyesült családok kellő perspektivájában állnak, igazán csak bámulva láthatják; mily mohón varázsolják magok az anyák a boldog, gondtalan gyermekkor derült tavaszát a szaporán érés tikkasztó nyarává; az elfogulatlan, szeretetreméltó gyermeket rövidruhás hölgyecskévé, a ki m´r is feszít s ugyancsak tud tartani magára. Különcz egy következetesség aztán, hogy míg itt az épen nem gyermekies igények, öltözékek, szükségletek s élvezetek megadásával magok a szülők avatják föl leánykáikat apró eladókká: másfelől nagyon is ügyelnek reá, nehogy idő előtt kiessenek a rájok visszatukmált gyermekszerepből, — akkor, midőn minden el volt már követve, hogy a leánykából az igazi gyermek, a hamisítatlan gyermekérzés kienyészszek.

Maradnánk hát, t. szülők, a mikor és a meddig lehet, marad-

nánk leánykáinkkal a magunk csendes otthonában. A művelt, fenkölt lelkű anya és apa társaságánál nincs jobb képző iskolája a leánygyermeknek. A jó, nemes társalgási hangot s a megnyerő, keresetlen modor s megjelenés bájait is biztosabban tanítja maga a művelt családi ház, mint a hideg, feszes, kimért s gyakran szellemszegény idegen kör. A derék, emelkedett érzésű anya enyhében fejlik ki legjobban a tisztesnek érzéke, valamint az a becsérzetes idegenkedés is az unalmas hizelgőktől, meg az a helyes hang, mely a semmiről is sokat csevegő, lapos, tartalmatlan ifj'uraknak tolakodásait méltósággal, sértés nélkül, illő távolban tudja tartani. A családi életben sajátíthatni el leggyakorlatiabban az engedékenység, türelem, kitartás, elégedettség erényeit, s a mostohább házi viszonyok nyomásainál az önmegadást is. Itt képződhetnek legczélszerűbben a nővérek a kisebb testvérnek ápolása s óvása körüli segédkezésben — gondos anyákká; a háztartási sürgés-forgásban osztozva — serény háziasszonyokká, s végre, a szülők építő életpéldáján — tiszteletre méltó hitvesekké. Szóval: a hol a családi ház a tiszta erkölcsöknek, s a szellemesnek, hasznosnak és szépnek ápolására van hangolva; a hol az anya minden szépben, jóban mintaképül törekszik járni leányai előtt, — még abban is; hogy keveset törődik azzal, mi a szomszédban történik; s hogy másoktól sem tűri meg a maga körében a csacskaságot, s finom vagy vastagabb rágalmakat; hogy másokról mindig kímélettel s méltányosan itél, és még ott is, hol a tévedések nem menthetők, inkább sajnálkozik, mint szigorún biráljon: az ily anya lelke bizonyára át fog szállani leányaira, és általuk, majd egy másik házban, az unokákra is. Az ily anya élete valóban egy egész hosszú áldása nemzetségének!..

Hasznos lesz még egyet különös figyelembe ajánlanom, — azt, hogy a tetszvágy, melyet netalán a serdülő lánykában gyanus szemmel nézünk, a női természetben gyökeredzik, s azért azt a nevelésnek nem elnyomni, hanem a maga ártatlanságában fentartani s megnemesíteni a feladata. Más a ledér tetszelgés. Ebben csak a könnyüvérű szülő találhat örömet. A bölcs anya, viszont, nem mulasztja idején lelkébe edzeni leányának, hogy a mások iránti szíves jóakarat, s az igénytelenség, nyájasság, a női méltóság megtagadása

nélküli előzékenység, az izlésbeli keresetlen egyszerűség, a társalgási kellem, a testtartás, mozdulat s az egész megjelenés — hatásukat, minél kevésbbé keressük, annál kevésbbé tévesztik. Valamint arra sem lehet elég korán s elég gyakran figyelmeztetni a serdülő leányt, hogy az, a mi csak a szemnek s érzékeknek tetszik, hamar múlik, a mennyiben a külső szépséget, tetszetős alakot akárkinek is hamar megszokja a szeme. Ellenben a belső szépség, a művelt emelkedett szellem, szívjóság és az ezekből sugárzó kellem s erkölcsi báj meg nem vénül soha, s az életkor bármely fokán képes a művelt lelkek hódolatát birni s megtartani. Az élet súlya alatt a deli termet megtörik egykor s az arczok bájait hervadás dúlja fel; csak a lelki szépség vonásai azok, melyeken az idő ki nem fog, s melyek még a korban hanyatló testnek is ifjú vonásokat tudnak megőrizni.

Ne feledjük végül a nőgyermek hivatásszerű nevelésében, hogy mivel a leendő háziasszonynak s anyának egykor úgyszólván egész élete százféle gépies foglalkozások közt s nem ritkán egész magánosságban, legfölebb családja szűkebb körében telik el: gondoskodva legyen, elméleti s gyakorlati képzése mellett, arról is, hogy szelleme bensőleg is szokjék s tudjon foglalkozni azaz minden hivatásszerű feladatait eleve csendesen átgondolni s kitervelni, — a helyett, hogy magába, vagy épen a feneketlen álmadozásokba süppedjen, melyekbe a figyelmet le nem kötő csendes kézimunkák különben is belériugathatják.

Gondoskodni kell továbbá, hogy illő határok között beszédes társaságos, és — ha természete — élénk, derült kedvű legyen a nő, hogy a társaságban és kivált otthoni körében elevenséget s vidámságot tudjon maga körül terjeszteni, mit a talán komoly gondokkal tele férj ugyis rá fog bízni. S első sorban őt is illeti az, ki mint a családtagok természetes összetartó kapcsa, még közvetlenebb viszonyban áll ezek mindenikével, mint ők magok egymással. Ő képviseli azért, a család kedélyéletét, melyből a gyermekek a magokét merítik; minélfogva alkalmas is arra, hogy gyermekeinek érzelemvilágát vezesse s oly elevenségben tartsa, a milyet az élet vár és szeret.

Az úgynevezett magasabb szellemi képzettség, tudóskodás, szikrázó elmésség, s mindahhoz, mi a világban történik, érteni aka-

rás, — úgy véljük, ezek s az ilyenek nem tartoznak a leány s egyátalán a nő értékéhez; sőt csak előnyére sem válhatnak, mert közel vihetik őt ahhoz, hogy magát csudáltassa; s hiuságának és tévedéseinek áldozata legyen... Értelmes, világos felfogása s tudvágya által azonban, melynélfogva a tanult és tapasztalt emberek beszédét szívesen és tanulékonyan hallgatja s örülni tud rajta, s — ha úgy esik — helyes nézeteinek s ismereteinek szerény nyilvánítása által is, méltán fogja megörvendeztetni szülőit, s újabb erőt kölcsönözni a reménynek, hogy csakugyan méltó lelkévé válhatik majd akármely háznak is, melyben valódi családélet díszlik.

Egy van még, a miről az anya gyermekének s annálinkább leánygyermekének, a leendő anyának nevelésében nem feledkezhetik meg, ha csak annak boldogsága alól az alapot kirántani s nevelését levegőbe építeni nem szándéka. A vallás az, — ez a szent és fenséges nevelő, ki egyedül képes úgy a gagyogó kisdeddel a legmagasabb igazságokat közölni, mint viszont a bölcs, tapasztalt aggban a gyermekhitet s gyermekreménységet felkölteni. Ez az a titokteljes hatalom, mely a legsúlyosabb kötelességek győzésére is erőt tud a gyenge női kebelbe önteni. s őt a mérsékletnek, tűrelemnek, lemondásnak, a sértetlen tisztaságnak, s nem ritkán a bámulatba ejtő hősi erényeknek kifejtésére is fölvértezni. Csak ez a nevelő szoktathatja a háznépet az istenfélésre, mely minden jó erkölcsnek egyetlen támasza, s mely a nevelés minden más tényezőit megszenteli, áthatja, élteti s bevilágítja. Nélküle bármily fényes nevelés erőt és utat veszt, — gyönge, hiú, hamis visszás, megvetendő!..

De az anyának kell ebben is, és legkivált ebben, családja középpontján vezércsillagként fényleni. Az ő lelkéből kell a vallásos jámborságnak elömlenie mindazon, a mit ő szól vagy tesz; mindazon, a mit körében mások is szólanak és tesznek. Csak az oly anya ültetheti leánya szívébe is állandóan az őszinte vallásos érzületet, ki hitben él maga is; ehhez simúl a jólétben, ebbe fogódzik élete viharaiban, — élő példaképen járván gyermekei előtt istenházában épen úgy, mint háza tegbelső kamarájában.

S mily sokat ér a nő már csak e tulajdonával is családjában! De mily sokat ér az neki magának is, kinek az évekkel nem csupán

családja, hanem gondjai és terhei is nőnek, melyek között csakis hite s jámborsága sugalhat neki odaadást és bizalmat. És ha aztán háza belső életének ezt a lelkét meg tudja őrizni: azon felülmulhatatlan áldásává nőhet ez az égnek, mely unokáról-unokára, mint állandó családi kincs marad fel nemzetségében...

Ez hát a nő a maga hármas hivatásában, melyeknek összhangzó egysége által — ő a családi erények forrása, házának őrlelke, földi providenciája! Ő nélküle a férj nevet, fényt, jólétet, — ezt adhat házának: tiszteletet, boldogságot — egészséges társadalmi viszonyok közt — soha! A társadalom erkölcsi s politikai értékének t. i. semmi sem mutatja valóbb mértékét, mint a becsnek, tiszteletnek az a foka, melyben a női s családi erényeket tartja. Mert a családi ház szűkebb köréből, melynek lelke s középpontja a nő, onnét ered ki minden magasabb polgári erény is. A hol a házi erények nincsenek otthon, eltűnnek onnét, mint szivárványszínek, a polgáriak is.

Röviden: egy nemzet jövője a nő, az anya kezében van; mert a mivé az ember lesz, alapvonásaiban az anya által lesz. Ezért emeljük ki: a nemesnek, nagynak ki és milyen volt az anyja? Mivel ő rakta le gyermeke szívébe a jónak, szépnek, nemesnek alapját.

Ki tudja, hol állanánk ma; ki tudja, küszködnénk-e a családi élet és a közerkölcsök annyi sötét kérdésével, hogyha a nő is épen úgy, mint rendszerint férje, élethivatására szakszerűen készíttetnék elő? sőt csak támadni is támadott volna-e sok oly reánk nehezedő társadalmi kérdés, melyeknek kulcsát ma nem találják, csak tanulságait jegyzik, ha jegyzik, állambölcsészeink. Többi közt: hogy Isten nélkül hiába tanítunk erkölcsöt; hogy az élet, örökélet nélkül, elveszti, gyakran megdöbbentő módon veszti el értékét: s végre, hogy maga az ember legfőbb polgári java, a szabadság, erkölcsi alapjától már a családban megfosztva s üres jelszóvá alázva, elfajul, rombol, vagy — mint európai nyugatunk nagy államaiban — a világba kiáltva: «Szabadság!» millió torokból ekkép hangzik vissza: «segítség!..» S így tovább...

Neveljünk gyermekeinknek anyákat!

(Eger.) Szvorényi József.

AZ EMLÉKEZŐTEHETSÉG.

(Első közlemény.)

«Tantum scimus, quantum memoria tenemus» (annyit tudunk, mennyi emlékezetünkben van) éppen oly régi, mint általánosan elfogadott elv. Hivatkozott és hivatkozik is rá minden pædagogus, bármely rendszerhez avagy irányhoz tartozzék különben, mint olyan állításra, hogy ne mondjam axiomára, melynek helyességét évezredes tapasztalás bizonyítja. Ennek a szóban forgó elvnek általánosan elfogadott volta azonban nemcsak onnan van, hogy az emlékezőtehetségnek rendkívüli fontosságát a lelki élet fejlődése és működése körül minden pedagogus elismeri, hanem onnan is, hogy, mint a közkeletű jelszavakkal történni szokott, nem mindenki fogja fel és magyarázza egyenlőképen. Itt a tartalom igen is szűk, amott túlságosan tág.

Voltak és vannak, kik a tanítás eredményének megítélésekor mint legfőbb fokot azt tekintik, ha a tanuló a tanult anyagot, vagy helyesebben tankönyvet minél biztosabban képes elreczitálni. Ezek a memoria alatt a tulajdonképeni emlékezőtehetségnek csak egy részét, vagy inkább, mivel itt részről nem igen lehet szó, az emlékezőtehetség működésének csak egyik irányát értik. Hibás lévén a felfogás, az emlékezőtehetség művelése is egyoldalú, s tapasztalás szerint üres gépiességgé fajul. Vannak ismét mások, kik örökösen újabb és újabb szemléletekkel tömik a tanuló lelkét; hogy azonban ezek állandósíttassanak is, avval nem sokat törődnek s így szintén veszedelmes egyoldalúságba esnek. Amannak a felfogásnak eredménye a lélekölő szótanulás (magolás), emezé az, a mit legjobban evvel a latin kifejezéssel lehet jellemezni: «ex omnibus aliquid, ex toto nihil» (mindenből valami, az egészből semmi). És ha az elmult idők

iskolai prakszisát inkább amaz a felfogás jellemzi: a modern iskola, fájdalom, igen gyakran esik az utóbbi hibába.

De minek folytassam tovább a meddő kritikát? Tény, hogy az emlékezőtehetség igen fontos tényező a lelki élet működésében; tény, hogy a memoria értelmezése az iskolai tanítás miként jére, s így a nemzedék kiképeztetésére is kihat: áldásosabb munka lesz az emlékezőtehetség igazi mivoltával lehetőleg megismerkedni. Vizsgálni fogom tehát, hogy az alap nélkül való okoskodások ködébe ne merüljek, az emlékezőtehetséget először élettani, azután lélektani szempontból s végül igyekezem a kellő következtetések megvonására is.

I.

Tapasztalatból tudjuk, hogy a test és lélek kölcsönösen hatnak egymásra. A lélek csak a test segítségével bir érvényesülni a külvilággal szemben, sőt ezt a külvilágot egyedül a test közvetítésével foghatja föl. Hogy az emberi szervezet ezt a nagyszerű, de bonyolult funkcziót kellőképen elvégezhesse, bámulatos tökéletességű eszközeinek kell lennie. És vannak is. Az idegrendszer az a hatalmas gépezet, mely által a lélek a külvilágot megismeri, a mely által a testet kormányozza és kifelé érvényesül. Ha az idegrendszer elvesztette működő képességét, a lélek nem nyilvánul többé; ha pedig hibás, tökéletlen a lélek működése is.

Az idegrendszert az idegszálak és az agyidegsejtek képezik. Az idegszálak részint az agyvelőből, részint a gerinczvelőből indulnak ki s beágazzák az egész emberi testet. Az agyidegsejtek az agyvelő külső részében, a kéregállományban vannak. Az idegszálak rendeltetésök, illetőleg azon munka szerint, melyet végeznek, kétfélék. Ugyanis egy részök a külvilág benyomásait, ingereit elvezeti az agyvelőbe, minek folytán itt is bizonyos ingerület-állapot, érzet, keletkezik; ezek az érző-idegek. Az idegszálak másik része a velőből kiinduló ingereket vezeti kifelé a különböző izmokhoz s bennök összehuzódásokat, tehát mozgásokat hoz létre; ezek a mozgató idegek. Amazok alkotják azon biztos és hatalmas úthálózatot, melyen a külvilág hirnökei, mondhatni villámgyorsasággal, jutnak el a köz-

pontba; emezek pedig azt, melyen a központi akarat végrehajtása eszközöltetik.

Az idegszálon végig futó inger végre valamely agyidegsejthez jut, a kifelé tartó pedig ugyancsak agysejtből indul ki. Az agyidegsejtek, miként az agy kéregállományának nagyítóval eszközölt vizsgálatai kimutatták, szintén kétfélék: úgymint nagyobb kúpalakúak és ágasbogasak, továbbá kisebb gömbalakúak s kevesebb számú nyúlványnyal ellátottak. Amazok végezik «a durvább és erősebb munkát, testünk mozgatását, emezek pedig a finomabb műveleteket: ezekkel gondolkodunk, itélünk, tanulunk, érezünk, hallunk, látunk, stb.» Azok a mozgató-sejtek, ezek az érző-sejtek. Az agysejtek számát 1200 millióra teszik.

Midőn testünket valamely külső benyomás éri, pl. hang a fülünket, fény a szemünket, vagy pl. megszúrjuk valahol bőrünket, ez az inger az illető idegszálakon végig futván, eljut a megfelelő agysejtekhez. Ebben a pillanatban az agysejtek is bizonyos, lényegében még meg nem fejtett változást szenvednek, azaz ingerület-állapotba jutnak s ennek eredménye, hogy a lélek megérzi a benyomást s így tudomást szerez róla.

Ha azonban a sejtek csak evvel az egy tulajdonsággal birnának, akkor a lelki élet pusztán a különféle benyomások megérzéséből állana. Ámde az agysejtek még avval a tulajdonsággal is birnak, hogy bennök a külvilági benyomás által létrehozott ingerület-állapot nem vesz el nyomtalanúl a külső benyomás vagyis az inger megszüntével, hanem ennek emléke tovább él, mintegy eltevődik és megőriztetik a sejtben, úgy, hogy ha ez megint ingerület-állapotba jut, rögtön fölelevenedik annak az egykori benyomásnak emlékképe.

Az agysejtek tehát a következő három munkát végezik: 1. A külvilág benyomásai következtében bizonyos elváltozást szenvednek, s így felfogják, megérzik a benyomásokat; 2. ezek képeit mintegy elteszik és megőrzik; 3. adandó alkalommal fölelevenítik őket. És valjon az emlékezőtehetségnek nem az-e a feladata, hogy mindazon tárgyak, tünemények és események, melyek különböző időben és térben hatottak ránk, s mindazon tapasztalatok és ismeretek, melyeket ez úton valaha szereztünk, ne illanjanak el lelkünkből, hanem

oda a megfelelő emlékképek bevéső dvén, eltevődjenek és megőríztessenek s szükség esetében a kellő elevenséggel megújuljanak.

És most próbáljunk megfelelni azon kérdésre, tulajdonképen mi az az emlékezőtehetség? Nem egyéb, mint idegmunka, melyet az agyvelő végez; székhelye pedig az idegsejtekben van s működése ezek munkájához van kötve.

Miként az elmondottakból kitűnik, az emlékezőtehetség kifejlődésében az első lényeges dolog, hogy az agysejtek a külvilág okozta ingereket megérezzék, felfogják. Ámde a mindennapi tapasztalásból tudjuk, hogy az igen gyenge vagy aránylag igen rövid ideig ható benyomásokat nem is vesszük észre, vagy ha igen, abban sincs köszönet, mert rendszerint csalódásokra adnak alkalmat. Épen azért, hogy az agysejtek a külső benyomásokat kellőképen azaz úgy foghassák fel, hogy azoknak állandó nyoma maradjon bennök, szükséges 1. hogy a benyomások bizonyos fokú erősséggel birjanak és 2. hogy kellő ideig hassanak. Csak ha az agysejtek elváltozásai azaz ingerületei elegendő erősek és tartósak, van meg annak a bizonyossága, hogy az őket létrehozott külső benyomások emlékképei állandóan eltevődnek és a jövő számára megőríztetnek. Természetesen még így is nevezetes tényezőképen fog szerepelni az agysejtek minősége, érzékenysége, mely a természet által adatik, hogy úgy mondjuk, velünk születik, s melynek a különböző egyéneknél különböző fokozatai észlelhetők.

De lássuk már most egy kissé közelebbről azon benyomásokat, melyeket a külvilág tárgyai ránk gyakorolnak. Vegyünk egy egyszerű példát. Látok egy kutyát; a fizikából ismeretes fénytani törvények szerint szemem ideghártyáján a kutyának megfordított képe keletkezik. E kép (tulajdonkép kettő) több idegszálat ingerel, s ezen inger végre az agysejtekhez jut, mi által ezeknek bizonyos csoportja tehát nem egy sejt, ingerület-állapotba jön, még pedig egyidejüleg, s így megalakul a kutyának látásbeli képe. De a kutyát ugatni is hallom; a hang a fül közvetítésével szintén eljut bizonyos, de már más sejtcsoporthoz, s így ezekben létrejön a kutya ugatásának hallásbeli képe. A rózsa színét a szemek, illatát az orr, töviseinek szúrását azon idegszálak által fogjuk fel, melyek testünk felületét ágaz-

zák be. És így tovább. Szóval, a külvilágnak ránk ható benyomásai rendszerint nem egyszerűek, hanem összetettek, nem is egy idegsejtet hoznak ingerületbe, hanem egész csoportokat, sőt sokszor egymástól távol álló csoportokat, a mennyiben a rész-benyomások okozta ingerek különböző ideg-utakon érkeznek meg a megfelelő agysejtekhez. Pedig az egy tárgyra, egy tüneményre stb. vonatkozó különböző benyomásoknak egységgé kell összeolvadniok, a mi a valóságban úgy is van annyira, hogy pl. ha ugatást hallok, a kutya alakjának vagy is látásbeli képének emléke is azonnal felújul bennem, habár a kutyát nem is látom.

Miben van ennek, a szellemi életre oly nagy fontosságú jelenségnek az élettani alapja? Fenebb említettem, hogy az agyidegsejteknek nyúlványaik vannak. Ezekből a nyúlványokból fonódnak össze az úgynevezett társító-rostok (asszocziáczio-kapcsok), melyeknek összeségét asszocziáczio-mechanismusnak szokták nevezni. Ily módon az agy legtávolabbi részei is össze vannak egymással kötve, a mennyiben az asszocziáczio-mechanismus az összes idegsejteket egymással összekapcsolja, s így mindegyik sejt társviszonyba léphet valamennyi többivel.

A mint már most az egyugyanazon tárgyból kiinduló fény-, hang-, íz-, szag-, súly-, melegség-, stb. benyomások a különböző ideg-utakon az agysejtekhez érnek, s itt több különálló sejtcsoportot egyidejüleg ingerületbe hoznak: az asszocziáczio-mechanismus segélyével történik a többféle benyomás egységbe olvadása, a mennyiben a társítórostok által ama sejtcsoportok kapcsolatban vannak s társviszonyba lépnek. A tapasztalás pedig bizonyítja, hogy a mely sejtcsoportok valamikor egyidejűleg ingerületben voltak, azokban bizonyos törekvés van az újból való társviszonyba lépésre. Ezen asszocziáczio-mechanismus léte adja meg a lehetőségét annak, hogy valamely benyomás felidézi emlékét mindazon benyomásoknak, melyek vele valaha egyszerre hatottak ránk; ez az alapja az eszmetársításoknak, ez által kapcsolhatjuk újabb benyomásainkat, tapasztalatainkat a régiekhez, mi nélkül soha helyes képzetekre és fogalmakra szert nem tehetnénk, s így a helyes ítélés és következtetés lehetősége is ki volna zárva.

Életünk folyamán megszámlálhatatlan mennyiségű benyomás ér bennünket, melyek részben kiegészítik, erősítik, részben módosítják, részben pedig gyengítik is egymást. Ekkép agysejtjeink emlékezeti képei örökös hullámzásban vannak: szaporodnak, újabbakkal felcseréltetnek, némelyek elhalaványúlnak, mások lappanganak úgy, hogy nem is tudunk róluk; de még ez utóbbiakra nézve is meg van annak a lehetősége, hogy felújulhatnak. Hisz nem egyszer megtörténik velünk, hogy rég elfeledettnek hitt dolog egyszerre, látszólag minden ok nélkül, fölelevenedik emlékezetünkben. Egyedül a testi fájdalom az, melyet az emlékezőtehetség vagy éppen nem, vagy csak igen-igen gyöngén képes felújítani.

A ki a különböző egyének emlékezőtehetségét megfigyeli, csakhamar észreveszi, hogy az egyik a nevekre kitünően emlékezik, a másiknak számemlékezete bámulatos, ismét másik az egyszer látott arczot vagy helyet bármikor felismeri; egyiknek a nyelvek tanulására, másiknak a zenére van kitünő emlékezőtehetsége. Miben leli ezen körülmény élettani magyarázatát? Abban az ide vágó vizsgálatok által megállapított tényben, hogy a különböző érzékeinknek, pl. látásnak, hallásnak stb. megfelelő agyközéppontok azaz idegsejtek az agyvelőnek más és más területén vannak, valamint különböző mozgásaink is különböző agyrészletekből indulnak ki. Ekképen különféle emlékezeti képeink az agyvelőnek különböző területein levén eltéve, az egyik agyterületnek nagyobb fejlettsége, tökéletessége megmagyarázza az emlékezőtehetségnek némely irányban való kiválóbb erejét, melyet különben az egyoldalú gyakorlat is fokozhat.

Mielőtt az emlékezőtehetségnek lélektani szempontból való fejtegetésére áttérnék, föl kell említenem, hogy miután az emlékezőtehetség az agyvelő által végzett idegmunka, hélyes működéséhez a következők szükségesek: 1. kellő mennyiségű vér az agyvelőben; 2. itt a vérnek egyenletes elosztódása; 3. a vér által hozott tápanyagoknak az agysejtekben való felhalmoztatása. E kellékekre a gyakorlati tanítás szempontjából még visszatérek, azért legyen elég itt egyszerű fölemlítésök.

(Kecskemét.) PÁSTHY KÁROLY.

A NÉPISKOLAI OLVASÓKÖNYVEK KÉRDÉSE.

(Első közlemény.)

Az 1883. év nyarán megtartott országos képviseleti tanítógyűlés a népiskolai olvasókönyvek kérdését megoldatlanúl hagyta. A különböző nézetek és ellentétes érdekek összeörlődése (az idő rövidsége miatt) nem történhetett meg, s a fontos kérdés örökségül maradt a következő országos tanítógyűlésre. A közbejött viszonyok miatt az idénről is elmaradt az országos tanítógyülés, bár a megfejtendő kérdések a megyei tanítóegyesületekhez leküldetvén, ott nagyobbrészt meg is fejtettek s a megállapodások a tanügyi kormányhoz, «a netalán szükségeseknek látszó határozatok hozatala czéljából» felterjesztettek.

Kérdés marad azonban, hogy az így egybegyűlt megállapodások összege, vagy azok többsége valóban az ország tanítósága többségének véleménye-e? Azt hiszem, hogy az ország legkülönbözőbb tájairól összesereglett tanitóképviselők között élőszóval folytatandott eszmecsere más eredményre vezetne, mint az irásban összegyűjtött megállapodások összegezése. A ki ismeri a hivatalos tanítóegyesületek működésének sokszor kicsinyes helyi, sőt személyes érdekekből folyó motivumait, az érteni fogja a föntebbi állításban kifejezett kételyt.

Ily körülmények között a szaklapokra háramlik a feladat, hogy a kitűzött tételeket megvilágítni segítsenek, hogy a tanítóegyesületek szűkebb körben hozott megállapodásai tágabb körű közönség előtt való megfejtési kísérletek által egészíttessenek ki; hogy az országos tanítógyűlésnek az ország szeme előtt folyni szokott, szóbeli tárgyalásait szaklapok útján az ország színe elé vitt irásbeli tárgyalások pótolják némileg.

A szaklapok jó része csakugyan szőnyegre hozta a kitűzött kérdéseket; de a napvilágra került nézetek még mindig oly eltérők, hogy a kérdést korántsem tarthatjuk eléggé érettnek a megoldásra, hogy minden jóakaratú megoldási kísérlet megérdemli figyelmünket. Ez bátorított arra, hogy az olvasókönyv kérdésében tollat fogjak s közöljem szerény nézeteimet.

Hogy pedig e becses folyóiratot választám elmélkedésem teréül, az onnan van, mert tudomásom szerint is sokan vannak e folyóirat olvasói között, kik osztatlan iskolákban működvén e kérdés iránt közelebbről érdeklődnek. Nem rég voltam tanúja, midőn egy tanítógyűlésen egy derék tanítónő vállalkozott e kérdés megfejtésére, s csakugyan dícséretes dolgozata alapján hozta meg a szóban levő tanítógyűlés felterjesztendő megállapodásait.

Az 1883. évi országos tanítógyűlés elé e kérdés volt kitűzve: *Mennyiben tehető az olvasókönyv a népiskolai oktatás súlypontjává? Mily vezérelvek szerint szerkesztendők az olvasókönyvek? Hogyan állíttassanak elő?* A folyó évre kilátásba helyezett országos tanítógyűlés elé e kérdés ily alakban lett feltéve: *Az olvasókönyvek kezelésének módja.* A kérdés régi alakjában tisztán didaktikai kérdés, méltó tárgya egy országos tanítógyűlés tanácskozásának, mert aziránt csakugyan nincs még nálunk megállapodott közvélemény, hogy úgy tárgyi, mint alanyi tekintetben micsoda általános oktatási czélokra használható (különösen az osztatlan népiskolában) az olvasókönyv.

A kérdés újabb alakjában is didaktikai kérdés marad nézetem szerint. Ám némely lapok s némely tanítóegyesületi gyűlések methodikai szempontból fogták azt fel, s azt tárgyalták, az iránt létesítettek megállapodásokat: hogyan kezelendők az olvasmányi darabok? Nézetem szerint már e kérdés methodikai könyveinkben elég világosan van tárgyalva, nem szorúl egy országos tanítógyűlés megvitatására.

Az 1883. évi országos tanítógyűlés úgy mellékesen megkísérlé a kérdés régebbi alakja első részének megoldását, midőn a «tanítási anyag megkülönböztetésére szolgáló elvek» között (6-ik pont) kimondja, hogy «az egy tanítójú népiskolában kapcsolatosan tanítan-

dók: a nyelvtan, szépírási és irálygyakorlatok és a realiák az olvasókönyvek segítségével.» — De ha helyesen megoldottnak tekintjük is a kérdés első részét (min én kételkedem), még akkor is megoldatlan maradt, hogy minő vezérelvek szerint szerkesztendők az olvasókönyvek s hogy állíttassanak elő. E két utóbbi kérdés megoldására is vállalkoztak Emericzy G., Gyertyánffy J. és Kiss Á. a jelen évben kiadott «Falusi iskolák könyve» című munkájokkal. Hogy minő sikerrel, azt eldönthetni a nevezett munka 378. lapján olvasható általános óratervnek *figyelmes* megvizsgálásából.

I.

Hogy az olvasókönyvek kérdését megközelíthessük, mindenekelőtt a czéllal kell tisztába jönnünk, melynek az szolgálatában áll. A legtöbb megoldási kísérlet, melyeket olvasni vagy hallani alkalmam volt, ép azon hibában szenved, hogy elmulasztá a czél előre való megállapítását, e nélkül pedig «úttalan útakon való bolyongás» marad minden didaktikai elmefuttatás.

1. *Az olvasókönyvnek* már *első*, közelebbi *czélja* — föladata — az elemi iskolában nem lehet egyéb, mint *a gyermeknek az olvasás különböző fokozataiban való gyakorlása*, sőt begyakorlása, *hogy a gyermek csak ne tudjon, hanem szeressen is olvasni.* Ép ez által volt és lesz az olvasás a népiskola törzstantárgya. Fontossága nem csak abban áll, hogy már az iskolában megkönnyíti az életre hasznos ismeretek elsajátítását, hanem a felnőtteknek is első eszköze a további önképzésre. Más részről ép ama körülmény, hogy az olvasás már az iskolában eszközzé válik az oktatás és nevelés többi czéljaihoz képest, arra szolgáltatott alkalmát, hogy az olvasókönyv czélja sokszor ingadozóvá lön. Ép ott és akkor, a hol és mikor az olvasókönyv e közelebbi czélja háttérbe szoríttatott, a távolabbi czélok is veszélyeztetve lőnek.

Mellőzve az I. osztály olvasókönyvét az ABC-ét, a II. osztály olvasási föladata a gépies folyékony olvasás, a III. IV. osztályé az értelmes olvasás, az V. VI. osztályé a szépolvasás.

A gépies folyékony olvasás gyakorlására már leginkább oly prózai (leíró és elbeszélő) olvasmányok valók, melyek egyszerű

mondat-szerkezet mellett tartalmilag is oly fokon állanak, hogy azok megértése a gyermeknek nehézséget nem okoz, tárgyi magyarázatra nem szorúl. Ezek olvasása közben a gyermek osztatlan figyelemmel fordulhat a betűk hangoztatására, a hangok egybekapcsolására, s olvasás közben lassankint meggyőződik arról, hogy az olvasmányban levő gondolatoknak olvasás közben való helyes visszaadása megkívánja a helyes hangoztatáson kívül a helyes tagolást, a szók helyes elválasztását, egyenletes kimondását.

Az értelmes olvasás gyakorlása oly prózai (elbeszélő és leiró) olvasmányok által eszközölhető, melyek a gyermek értelmi fejlettségén valamivel felül állván, míg egyrészről a tanitó által eszközölt értelmezés közben a gyermek ismeretét is egy fokkal föllebb emelik, másrészről lassankint annak szükségét is éreztetik a gyermekkel, hogy az olvasmány értelmének olvasás közben való helyes visszaadása megkívánja nemcsak a helyes hangoztatást, a helyes tagolást, a szavak helyes elválasztását, hanem a szünetjelek pontos megfigyelését és megtartását, sőt a helyes hangsúlyozást is.

A szépolvasás gyakorlása leginkább költői műveken eszközölhető, melyek a gyermek érzelmi világának magaslatán (vagy valamivel azon felül) állván, míg egyrészről a tanítónak segítenek a gyermek szépérzékét (érzelemvilágát) egy fokkal magasabbra emelni; addig másrészről a tanító előolvasása azt is érezteti a gyermekkel, hogy az olvasmányban levő érzelmeknek s az alaki szépségnek olvasás közben való helyes feltűntetése megkívánja nemcsak a szünetjelek pontos megtartását, a helyes hangsúlyozást, hanem a különböző lelki állapotoknak különböző hangárnyalattal való megjelölését s az alaki szabályosságban rejlő szépség kiemelését. Ily olvasmányokúl szolgálhatnak szoros értelemben vett költői műveken kívül, prózai párbeszédes olvasmányok s a népköltészet azon termékei, melyekben a mondatok kötöttsége, vagy a szabályszerűen visszatérő mondókák által a tartalom is költői tagoltságot nyer.

Az itt elsoroltak ugyan mind ismeretes dolgok, minden jóravaló módszertani kézikönyvben megolvashatók s mégis mennyit vétkezik a népiskola ez általánosan ismert elvek ellen. — Gondoljunk csak a gimnáziumi tanárok azon panaszára, hogy a gyermekek

népiskoláinkból nem visznek magokkal kellő olvasási készséget a középiskolába. Magam is tanítottam középiskolában és saját tapasztalatomból is megerősíthetem ama panasz jogosúlt voltát. S e baj oka nagyrészt az olvasókönyvek helytelen szerkezetében az oktatás egyéb ágaihoz való helytelen viszonyában keresendő.

Az olvasókönyv ezen első közvetlen céljához képest, az olvasmányok természetének az olvasás fokozataihoz való alkalmazottságából folyólag az olvasókönyvek szerkesztésére nézve következő megállapodásra juthatunk:

A II. osztály olvasókönyve $^2/_4$ részben a gépies olvasásra alkalmas darabokat tartalmazzon (melyek az olvasókönyvnek a beszéd és értelemgyakorlatokkal való egybehangzását eszközlik), $^1/_4$ részben az értelmes, $^1/_4$ részben a szépolvasás szolgálatában álló darabokat tartalmazhat.

A III. IV. osztály olvasókönyve $^2/_4$ részben az értelmes, $^1/_4$ részben a gépies, s $^1/_4$ részben a szépolvasás szolgálatában áll. Az értelmes olvasás szolgálatában álló darabok különösen alkalmasok a reáloktatás támogatására.

Az V és VI. osztály olvasókönyve $^1/_4$ részben a gépies, $^1/_4$ részben az értelmes, s $^2/_4$ részben a szép olvasásra szánt darabokat tartalmazzon; ez utóbbiak az V. VI. osztály olvasókönyvének az irodalom ismertetésére szolgáló olvasókönyv jellegét kölcsönzik.

II.

Az olvasás különböző fokozataiban való gyakorlás, az olvasókönyvnek csak első, közvetlen célja; de a külső célon felül magasabb célt is fel kell vennünk: a gyermek lelki élet-nyilatkozatainak fejlesztését, lelki életfejlődésének szabályozását: e közvetett célhoz való viszonyában amaz első (közvetlen) cél — a maga bevégzettségében — eszköz gyanánt tűnik föl. Ha amazt technikai (külső formai) célnak akarjuk nevezni, — ezt nevezhetnők belső alaki célnak. Az emlékezet, képzelet, értelem gyakorlása, a gondolatok szóés irásbeli kifejezése, szépészeti, erkölcsi és vallásos érzelmek ébresztése, röviden az értelem és kedély fejlesztese: ama magasabb czél,

melyhez az olvasás úgy az iskolában, mint az iskolán kívül eszközül szolgál.

A szószerinti emlézésre ép az olvasókönyvek tartalmi és alaki tekintetben mintaszerű darabjai (versek) legalkalmasabbak, mutatja ezt azok törekvése is, kik a történelem és földrajz fontosabb tételeit, erkölcsi szabályokat versekbe foglalva kivánták a gyermek emlékezetébe vésni. Én ma sem ítélném el a rigmustanítást, ha csak azt látnám, hogy azok a versek több verselési ügyességgel vannak írva; de mikor azt kell látnom, hogy az ilynemű versek olyan vizenyősek, hogy képesek a nép gyermekeinek jó ízlését megrontani, hát akkor előbbre teszem a szépérzék épségben való megőrzését a reálismeretek versben való közlésével czélzott didaktikai előnynél, s óhajtom, hogy a népköltészetnek a kritikát megütő termékei, népies költőink művei szolgáljanak a szövegszerű emlézés alapjául. Ezek már csak az olvasókönyvben foglalhatnak helyet. Hogy az imák s a világi és egyházi énekek szintén szövegszerű emlézésre valók, s hogy azok más könyvben is foglaltatnak, az mit sem tesz; ezek kiegészítéseül nem feleslegesek az olvasókönyvek föntemlített darabjai.

Az értelmes olvasásra szánt s a tanító által tartalmilag értelmezett vagy szemléltetés által megvilágított prózai darabok tartalmának szabad elbeszélése szintén fejleszti az emlékezetet, s az emlézés amaz első módja mellett ezt sem szabad elhanyagolni, mint a szerzett reálismeretek begyakorlásának leghelyesebb módját; mindazáltal ez inkább a *nyelvképzés* alapjául szolgál, hasonlag a beszéd- és értelemgyakorlatokhoz. Hogy a gyermek e szabad emlézésre képesíttessék, már a beszéd- és értelemgyakorlatokban kell arra törekedni, hogy a szemléltetett tárgyak határozott s mindig ugyanazon nyomon haladó dispozicziók szerint szemléltetvén meg, a gyermek hozzá szokjék ugyanazon nyomon haladva, a fölvett tárgyról összefüggően adni elő észleleteit. Az olvasókönyv reáltartalmú darabjaiban sem szabad e szempontot szem elől téveszteni. A népiskolában használt reáltankönyvek nagy részének is az a baja, hogy hiányzik azokban ily határozott dispozicziő, a természetrajzban például egyik állatnál a test nagyságával, másiknál a testrészek elsorolásával, harmadiknál a mez színének felsorolásával kezdik. Ily beosztás mellett

szabad emlézés alig lehetséges s tanító s tanítvány a gépies emlézésben keres menedéket, — nagy kárára úgy az értelem-, mint a beszédképesség fejlődésének.

Ugyancsak a reáltartalmú olvasmányok szolgáltatnak legelső és legszilárdabb alapot a gondolatok *irásbeli kifejezésében* való gyakorlásra az ú. n. fogalmazásra is. Az értelmezett vagy szemléltetett s szabadon elmondott olvasmányi darabot a fekete táblára felírt, vagy az olvasmányi darab után apró betűvel nyomtatott kérdések nyomán irásban feldolgozzák a tanulók. A többi olvasmányok is szolgálhatnak fogalmazásúl. (Átalakítások.)

A szépészeti érzék fejlesztésére ép a költői darabok a legalkalmasabbak, melyek más könyvben alig foglalhatnak helyet. *Az erkölcsi érzelmeket* is jobban fejlesztik, péld. Fáy meséi, mint az úgynevezett «erkölcsi olvasókönyvek» moralizáló darabjai; amazok a képzelet útján szólnak az erkölcsi érzethez, ezek az értelem útján igyekeznek mintegy ajtóstúl berontani a lelkiismeret szentélyébe. Az erkölcsiség olyan növény, mely hamarább csírázik a kedély melege, mint az értelem hideg világa mellett. Igen sok népmese, mely a Fáy-féle mesékkel egyenlő hatású, az érzületi oktatás tekintetében szintén csak az olvasókönyvben foglalhat helyet.

A vallásos érzelem nevelésénél sem maradhat hátra az olvasókönyv. A bibliai történetek nem képezik kiváltságát a direkt vallásoktatásra szánt könyveknek; a legendák meg csak olvasókönyvekben foglalhatnak helyett.

Az olvasókönyv ezen második (közvetett) céljából (a gyermek lelki tehetségeinek összhangzatos fejlesztése szempontjából) folyólag az olvasókönyv szerkesztését illetőleg következő megállapodásra juthatunk.

Az olvasókönyvnek a gyermeki lélek minden oldalú fejlődésére való tekintettel kell szerkesztetnie, hogy ez a többi népiskolai tantárgyak egyoldalú képző hatását kiegyenlítse, ellensúlyozza, — hogy tartalmazzon mind olyan olvasmányokat, melyek az értelmi megismerés (szemlélet, megfigyelés) eredményei, mind pedig olyanokat, melyek a képzelem szüleményei; amazokat (positiv ismeretet tartalmazó ismeretterjesztő olvasmányok) a gyermek ismeretének, eme-

zeket (költői termékek, a nemzeti szellemnek a nyelvkincsekben lerakott termékei) a kedélynek és képzelemnek fejlesztésére; közösen mindeniket az emlékezet, szó- és irásbeli kifejezés gyakorlására.

III.

E második czélon felül azonban még egy harmadikat is találunk, melynek a népiskolai oktatás szolgálatában áll. Az olvasásban való gyakorlottság, a gyermek tehetségeinek összhangzatos fejlesztése, ismét csak eszközök egy magasabb czél érdekében, hogy t. i. az egyén a társaság hasznos tagjává képeztessék. Az iskola nem önmagáért, hanem a társadalom különböző tagosulataiért létezik; természetes hát, hogy a társadalmi eszmék fejlődése befolyással volt az iskolai képzés végczéljára; s mivel az olvasás a népiskola törzstantárgya, tehát az olvasást (az olvasókönyvet) is körébe vonta ezen legmagasabb, — mondjuk *társadalmi czél*. Ha az olvasási készséget technikai, a lelki tehetségek összhangzatos fejlesztését alanyi czélnak nevezzük, akkor a társadalmi czélt *objektiv czélnak* nevezhetnők legjobban.

A XVI—XVII. század a *vallásos nevelés* korszaka volt, az iskolát is a vallásos nevelés eszméje dominálta kizárólag. Az olvasókönyv vallásos tartalmú volt; olvasókönyvűl magok az ének- és imakönyvek (protestánsoknál a biblia) szolgáltak. Az énekes és imakönyv s a biblia némely részletei alkalmas anyagúl szolgálhattak a szépolvasásra; az értelmes olvasásra is alkalmasak a biblia történetei; de már a gépies olvasásra az imák s énekek s a biblia..... igen magasak. Az olvasás technikai czéljaiban tehát nem volt fokozatosság, s elképzelhető, hogy még azok is, kik a betüző módszer nehézségein túlestek, mily nehezen haladhattak tovább. Ép az alsó fokozat hiányos berendezése magyarázza meg, hogy az olvasni tudók száma nem állott helyes arányban az olvasás első nehézségeivel küzködők számával.

A kedélyképzés (legalább annak egyik oldala: a vallásos és erkölcsi érzelem nevelése) e berendezés mellett elég táplálékot talált, de az értelmi erők közül csak az emlézés nyert ápolást; a nyelvi czél, a gondolatok szó- és irásbeli kifejezése mellőztetett. Azon kor-

ban azonban ez kielégíté az elméket: az énekes- és imakönyvek s a biblia — mint olvasókönyvek — korszerű nevelést eredményeztek. Egyébiránt ez irány több-kevesebb módosítással korunkba is benyúlik. Oly iskolák, melyekben a vallásos könyvek az egyedüli olvasókönyvek máig is vannak.

A XVII. században keletkezett pedagogiai realizmus hatása a népiskolába csak a következő században jutott át. Comenius ugyan a hat osztályra tervezett népiskola (schola vernacula) mindegyik osztálya számára külön reáltartalmú olvasókönyveket tervezett a «Didactika Magna»-ban, de csak a XVIII. század volt az, mely a kor raczionalizmusának hatása alatt az iskolától a vallásos képzés mellett *közhasznú ismeretek közlését* is kivánta. A vallásos képzés anyaga külön könyvekre utasíttatván az olvasás, a társadalom anyagi (gyakorlati) czéljainak szolgálatába lépett; *pozitiv ismeretek* közlése lőn az olvasókönyv tartalmi czélja.

Ily irányú olvasókönyvek leginkább az értelmes olvasás szolgálatában állhattak, a folyékony és szép olvasás tulajdonkép alkalmas talaj nélkül maradt.

Emlékezet- és értelemképzés kellő alapot nyert, a kedélyképzést igyekeztek ugyan az olvasmányi darabok választékosságával elérni, külön erkölcsi olvasókönyveket is irtak: de a nyelvképzés czélja, szabad előadás és fogalmazás fontossága még nem lőn felismerve. Későbbi fejlődésében a nyelvoktatás hiányainak pótlására, ez irány hozta létre a külön nyelvtanokat, melyek használata a népiskolában üres szabálytanulásba ment át; a gyermekek tudták a mondatot elemezni, de nem tudták helyesen irni s fogalmazni. Ujabban külön irály-gyakorlati füzetek által próbáltak ez irány hívei segíteni; mi által a szakgatottság a népiskola tantárgyai között csak növekedett.

Az olvasókönyv deczentralizácziója s a reálirány túlsúlya a sárospataki «népiskolai könyvtár»-nak az 50-es években megjelent füzeteiben nyert betetőzést. E reálolvasókönyvek a Scherr-féle olvasókönyvek nyomán készültek. Csakhogy mig Scherr olvasókönyvei — Comenius értelmében — a népiskola IV. V. VI. osztályai számára külön-külön darabban irt olvasókönyvek voltak, melyek mindegyi-

kének első része földrajzi, második történelmi, harmadik természettudományi, negyedik nyelvtani ismereteket tartalmazott; addig a sárospataki népiskolai könyvtár szerzői ez osztály szerinti megkülönböztetésnek és az egyes osztályokra kiszabott penzumok koncentrációjának megszűntetésével reálszaki kézikönyveket készítettek. A Scherr-féle három osztálykönyv mindegyikének első részét egy könyvbe foglalták s így létre jött a földrajzi olvasókönyv (világ- és földismeret); így külön történelmi, természetrajzi stb. olvasókönyv. Bár e reálolvasókönyvek, az előszóban kifejezett utasítás szerint nem könyvnélkülözésre, hanem olvasásra voltak szánva: a formai önállósítás tényleg is önállókká tette e könyveket; a tanítók — az előszó daczára — igenis bekönyvnélkülözésre használták azokat, a mi a túlterheltetés miatti panaszoknak lőn kútfejévé.

Ha elismerjük is, hogy a gépies olvasás a már ekkor javított módszer szerint irott «Első olvasókönyvek» (ABC-ék) mellett nem szenvedett nagyobb hátrányt, de a szépolvasás el lőn hanyagolva, mert a szép olvasásra szolgáló darabok hiányoztak; sőt az értelmes olvasás alól is ki lőn rántva a talaj, mert hiszen az olvasókönyvek a szerzők intencziói ellenére könyvnélkülözésre használtattak. Ebből kifolyólag szenvedni kellett a kedélyképzésnek is, mert a minden költőiség nélkül egybeállított «erkölcsi olvasókönyv» vajmi kevéssé volt képes ellensúlyozni a különálló reálkönyveknek az értelem iránt támasztott igényeit, kivált miután az olvasókönyvek bő tananyagának megfelelő szemléltetési eszközökkel, a legtöbb iskola nem rendelkezett, s így a reáloktatás száraz szóoktatássá (verbalis realismus) vált. Az emlékezetképzés is tévutra jutott; a szószerinti emlézésre elegendő méltó tárgy nem lévén, e reálkönyvek tartalmát kezdték szószerinti emlézésre használni; a szabad előadásban való gyakorlás (értelmes emlézés) talaj nélkül maradt.

A külön nyelvtan a nyelvformák begyakorlására helyezvén a fősúlyt, még az irásbeli feladatokban is a gondolatok irásbeli kifejezése nem fogalmazás volt, hanem csak a nyelvtani szabályokra való mondatiratás. Valamivel kedvezőbb képet nyújt a reálolvasókönyvi irány képviselői közül azoknak eljárása, kik az olvasókönyveket meghagyták osztályolvasókönyveknek s a nyelvi és irásbeli

kifejezés gyakorlását is az olvasókönyv alapján eszközölték. (Bárány J. és a kath. olvasókönyvek). Ám ezek is hiányosak voltak az alanyi czél szempontjából; különösen kevés volt az olvasókönyvekben a kedélyképző, s a szövegszerű emlézésre szolgáló elem.

A mi azonban ez irányt is túlhaladott állásponttá tevé, az a XIX. századot éltető nemzeti szellem volt. Ha a XVI. XVII. századot éltető s az iskolai képzést (s ezzel az olvasókönyv irányát is) jellemző szellemet a vallásos eszmében, a XVIII. századét (s a jelen század első feléét) a raczionalizmus és realizmus eszméjében találtuk: a XIX. század utolsó negyedét a nemzeti szellem korának kell neveznünk. Ez határozza meg az iskola társadalmi czélját s az olvasókönyv jellemét is. Nem ezt akarom pedig mondani, mintha e szellem ujdanatúj volna. Comenius a «schola vernacula»-t a nemzeti nyelv és nemzeti míveltség hordozójául szánta; a mult században is felmerült a nemzeti iskola eszméje; de a czél és eszközök helyes tudatára ez eszme hordozói a népiskolában csak néhány év óta emelkedtek, az ú. n. *nemzeti olvasókönyvek* eszméje csak nehány év óta lépett a valósulás stádiumába. E nemzeti olvasókönyvek a nemzeti szellem válogatott termékeivel (példabeszédek, népmesék, népdalok, mondák, népies költők művei) igyekeznek *korszerű* míveltséget nyújtani. — Ez irányt kell tekintenünk a jelen s a közeljövő jogosúlt irányának. — A nemzeti (nép) szellem válogatott termékeinek az olvasókönyvek technikai és alanyi czéljaihoz való helyes alkalmazásában áll jelenben az olvasókönyv kérdésének helyes megoldása.

Mellőzve a gépies folyékony olvasást (mely tartalmára nézve az I. II. osztályban körülbelül összeesik a beszéd- és értelemgyakorlatok tananyagával) az értelmes olvasáshoz a példabeszédek, találós mesék, népmesék; a szépolvasásra a népdalok, a rendszerint párbeszédes adomák, népies költemények szolgálhatnak a nemzeti irodalom termékei közül. A szövegszerű emlézésre ugyancsak e költői művek, szabad előadásra a legendák, adomák, mesék szolgálhatnak; az irásbeli kifejezés gyakorlására valamennyi. — A kedélyképzés, az izlésnemesítés s az erkölcsi és vallásos érzelem nevelése szintén e költői termékek alapján eszközölhető. Az értelem fejlesztése végett

kell még kiegészíteni e népköltészeti elemet közhasznú ismereteket tartalmazó olyan olvasmányokkal, melyek a tartalom óvatos megválasztása mellett alakjuknál, irályuknál fogva a kedélyképzésre is hatnak. Erre is találunk népies irodalmunkban anyagot.

A fejlődéstörténet útmutatása alapján tehát a népiskolai olvasókönyv objektiv czéljául a valláserkölcsi reál- és nyelvi képzésnek nemzeti irodalmunk alapján való rendezését kell kitűzni.

(Sárospatak.)

Dezső Lajos.

TERMÉSZETRAJZ A FELSŐBB LEÁNYISKOLÁBAN.

(Észrevételek Binder Laura czikkére.)

A «Nemzeti Nőnevelés» 1886. évf. V. füzetében a fentidézett című igen érdekes értekezés jelent meg Binder Laura, kolozsvári felsőbb leányiskolai tanítónő tollából. A czikk meleg tárgyszeretettel és szakértelemmel van írva. Az értekező különösen azt akarja kimutatni, hogy napjainkban mily sokan vannak még, a kik a természetrajz tanításával meg nem barátkoztak; pedig minden józanúl gondolkodó ember tudja, hogy mily sok szépet lehet tanulni a természet háztartásában, mily jótékonyan hatnak ez ismeretek a gyermeki kedélyre és mennyire nemesítik a növendékekben a minden szép iránt nyilvánuló hajlamokat.

Tény az, hogy a természetrajz tanítása a felsőbb leányiskolákban még nem érte el azon fokot, melyet magának kiválóan praktikus voltánál fogva vindikálhat, a mint ezt a «Nemzeti Nőnevelés» 1884. nov. és deczemberi füzeteiben elég terjedelmesen kifejtettem volt; de az ilyen dolgok minden iskolában előfordulnak, melyek a kezdet nehézségeivel küzdenek; annál kevésbbé csodálkozhatunk hát ezen a felsőbb leányiskoláknál, melyek még valóban nincsenek véglegesen szervezve!

De nekem ezen felszólalásommal nem is az a czélom, hogy a természetrajz tanításának hasznos vagy felesleges voltát bizonyítgassam; azért ragadom meg a tollat, hogy Binder Laura tanítónő értekezésének egyik pontjára néhány megjegyzést koczkáztassak. Ugyanis értekezésének egyik pontjában azt olvasom, hogy ő a természetrajz mostani beosztásával nincsen megelégedve (értem az állami felsőbb leányiskolákat, mert a kolozsvári városi felsőbb

leányiskolában még most is másképen van a dolog: ott a természetrajz más beosztással és heti több órában adatik elő), a mennyiben az állami tanterv a természetrajz tanítását a II. és III. osztályban rendeli el, heti 2—2 órában. E beosztással én sem vagyok megelégedve. Binder Laura tanítónő továbbá azt mondja, hogy a harmadik osztály túl van terhelve a természetrajzi tananyaggal. Ebben tökéletesen igaza van, s én e tekintetben teljesen osztom nézetét. De azon pontja ellen, melyben kifejezi, hogy *kezdjük meg a természetrajz tanítását az első osztályban, s ez által szaporítsuk ez osztály heti óraszámát és tantárgyait is,* határozottan protestálok még pedig a következő okoknál fogva:

1. Mert nem vagyok barátja a heti óraszaporításnak, már pedig Binder Laura nézete szerint az I. osztályban a heti óraszámot 2-vel emelni kellene. Ha tőlem függne, én a felsőbb leányiskolákban a heti óraszámot az alsó három osztályban 26-ban, a három felső osztályban pedig 28-ban alapítanám meg. (Ezen óraszámba minden rendes, rendkivüli és fakultativ tárgyat, sőt még, a hittant és testgyakorlatot is bele értem.) A mostani roppant óraszám (némelyik osztályban az angol nyelvvel együtt heti 33 órára is rúg), nem lehet egészséges a növendékeknek sem szellemi, sem pedig testi kifejlődésére. Teljes meggyőződésem, hogy ez az állapot nagyon soká így nem maradhat! Én a heti óraszámot illetőleg, a francziákkal tartok, a kik a felsőbb (közép) leányiskolákban a heti óraszámot minden egyes osztályban a minimumra (24—26 óra) redukálták.

2. Mert Binder Laura tanitónő állítása szerint az I. osztály tananyaga újból egy tantárgygyal szaporodnék; már pedig minden jó pedagogus tiltakozik, különösen az I. és II. osztályban, a sok tantárgy összehalmozása ellen. Emlékezzünk csak vissza arra az időre — a mi nem igen rég volt, hiszen csak egy éve mult, hogy a legújabb miniszteri tantervet kiadták — a mikor az I. osztályban a geologiát is tanitottuk. Mennyi panasz volt ellene, hogy a leánykák túl vannak terhelve s hogy e tárgyat nem értik meg az I. osztályban, a mi valóban igaz is volt; s most megint egy másik új tantárgyat akarnánk oda behozni. Ezt semmiképen sem helyesel-

hetném. Ha a mostani első osztálybeli természettan onnét kiküszöböltetnék és a helyett hozatnék be természetrajz, az elfogadható volna; mert valljuk be őszintén, hogy a természettan tanítása nem is az I. osztályba való.

3. Hogy a természetrajz a mostani beosztás és heti csekély óraszám mellett nem felelhet meg teljesen czéljának és feladatának, ezt, a tantárgy tanításával foglalkozók, úgy gondolom, kivétel nélkül elismerik. A legújabb miniszteri tanterv, különben más tantárgyaknál is valóban mostohán bánt el a számukra megszabott heti óraszámmal, a mint ezt a «Közoktatás» 1886. január 10. és 17-én megjelent számaiban részletesen kimutattam.

Már most az a kérdés merül fel, hogy miután Binder Laura nézetében nem osztozom a természetrajz beosztását illetőleg, mert ő az I. osztályban meg akarja tartani a mostani heti óraszámot és tantárgyait is, s még heti 2 órával és 1 tantárgygyal szaporítani is akarja a meglevőt, miképen gondolom én a dolgot keresztülvihetőnek. A dolgon úgy vélnék segíthetni, hogy vagy szaporítsuk a természetrajz heti óraszámát a II. és III. osztályban; de ugyanekkor e szaporítás ellensúlyozásául a nyelvek heti óraszámát szállítsuk le. Vagy ha ez az ajánlatom a nyelvészeknek nem tetszenék, cseréltessék fel az első osztálybeli természettani tananyag a természetrajzi tananyaggal, s akkor a természetrajz az alsó 3 osztályban arányosan felosztva heti 2—2 órában volna tanítandó; az első osztálybeli természettan pedig vagy valamelyik más osztályban mint önálló tantárgy foglalna helyet, vagy ennél még czélszerűbben be lehetne olvasztani a földrajzba — ennek fizikai részébe — s a földrajzi tananyag tanításának egyik külön fejezetét képezné (természetesen röviden), a mint az a fiu középiskolák alsó osztályaiban is történik.

(Trencsén.)

Gúta József.

LEÁNYISKOLÁK ÉRTESITŐI.

Midőn az idei iskolai értesítők ismertetését megkezdjük, mindenekelőtt azzal a kéréssel járulunk a t. iskolai hatóságokhoz, hogy értesítőiket — a mennyiben még meg nem küldték volna — sziveskedjenek megküldeni szerkesztőségünkhez, hogy szemlénket minél teljesebbé tehessük. Általánosságban keveset mondhatunk a kezünkön megfordult értesítőkről, hacsak ismételni nem akarjuk azt, a mit a múlt évfolyamokban már több ízben elmondtunk. A tanítóképző intézetek, úgy látszik, az idén nem adtak ki értesítőket, nekünk legalább nincs róla tudomásunk. A felsőbb lányiskolák értesítői általában megütik a mértéket; a berendezés dolgában bizonyos egyöntetűséget, alak és kiállítás tekintetében pedig ízlést tanusítanak. Csak azt sajnáljuk, hogy értekezéseket kevesebb számmal találunk bennük mint más években, s a megjelent dolgozatok sem oly nyomósak, a mint azt ez iskolák színvonala megkövetelné. A polgári és elemi iskolák értesítőit a disszonanczia jellemzi. Tartalom és alak tekintetében egyaránt dicséretes példák mellett olyanokat is találunk, a melyeket alig lehet pironkodás nélkül végig lapozni. Az ilyen értesítők senki számára sem készültek, semmire sem használhatók; legfeljebb csak azt dokumentálják, hogy kár volt megjelenniök. Értekezéseik is csak ritka esetben vannak helyesen megválasztva, s még ritkábban gonddal kidolgozva. Az értesítőből magára az iskolára nem lehet ugyan mindig biztosan következtetni, de azért kétségtelen, hogy az oly iskola, a mely ad magára valamit, rajta van azon is, hogy méltóan képviseltesse magát értesítője által a nagy közönség előtt. De nem folytatjuk tovább megjegyzéseinket — terünk szűk volta is tartózkodásra int — hanem megkezdjük a hozzánk érkezett értesítők ismertetését, minden észrevétel a birálgatás nélkül.

I. Felsőbb leányiskolák.

1. Értesítő a budapesti m. kir. állami felsőbb leányiskola 1885/86. tanévéről. Közli Berecz Antal, igazgató.

«Iskolánk életében — úgymond az igazg. jelentés — ezen évvel a második deczennium kezdődik meg és pedig igen kedvező körülmények

között. Új, az iskola minden igényeinek megfelelő épületbe költözködtünk s Ő Felségének, a királynak legmagasabb látogatásával lettünk kitüntetve.» Az értesítő a legnagyobb részletességgel közli a királyi látogatás leírását s az új épületet a következőkben ismerteti: Az iskola czéljaira Trefort miniszter az újvilágutczai egyetemi épületet alakíttatta át. Az iskolaépületbe az Ujvilág-utczáról tágas kapu vezet, honnan jobbra az isk. helyiségekhez, balra pedig az igazgató lakásához juthatni. A földszinten 143.5 m.^{2} területtel biró testgyakorló terem van elhelyezve. Az első emeleten van a díszterem, mely szintén 143 m.^{2} területű s képes az iskola összes növendékeit befogadni; ugyanezen az emeleten van még egy nagyobb terem 85 m.^{2} területtel, mely az ének tanítására, továbbá oly természettani és vegytani előadások megtartására szolgál, melyek kisérletek tartásával vannak összekapcsolva. Itt vannak továbbá elhelyezve a természettani, természetrajzi és vegytani gyűjtemények, a tanári könyvtár, a tanárok szobái s az igazg. iroda. A második emeleten van 11 osztályterem, a rajzterem, a tanítónők s gondnoknő szobái. A tantermek legkisebbike 35.3 m.^{2}, a legnagyobbika pedig 64·5 m.^{2} területű. A 3 m. széles folyosók és a lépcsőház fűthetők s a téli hónapokban kellemes sétálgató helyül szolgálnak az óraközökben, míg tavaszkor ugyanezen időben az iskola tágas udvara a labdázás örömeinek élvezését is lehetővé teszi. — Az intézet *tanári testülete* a hitoktatókkal együtt 26 tagból állott: Berecz A. ig., dr. Balogh Tihamér, Beöthy Miklósné Stetina Róza, Berecz Ede, Bogya Irma, Bosányiné Edwards Ellen, Buzogány Ágnes, Egan Luiza, Goldzieher Ilona, Hornischek Henrik, Juhász Krisztina, dr. Károly Gy. Hugó, Lojka Húgó, Odor Emilia, Rayé Lajos, Révy Ferencz, Sapáry Irma, dr. Sonnenfeld Zsigmond, Tomor Etelka, Torkos László, Bockelberg Ernő, Bockelberg Ernőné (tornatanítók). — *A növendékek létszáma* (11 osztályban; csak a VI. osztály nem volt párhuzamos) *361*. Az isk. év berekesztése előtt kilépett 19. A legnépesebb osztályban volt 45, a legkevésbbé népesben 25 növendék. — *Vallásra nézve:* róm. kath. 131, ágost. ev. 28, helvét h. 13, görög kel. 2, Mózes v. 187. *Nyelvre nézve:* csak magyarul beszélt 16, magyarul-németül 109, magyarul-németül-franczául 199, magyarul-németül-franczául-angolúl 17. — Az értesítő részletesen közli a bevégzett tananyagot. — *Tandíj:* 80 frt; *beiratási díj:* 5 forint.

2. Értesítő a beszterczebányai m. kir. áll. felsőbb lányiskola 1885/86. tanévéről. (3-ik évf.) Közli dr. Gerevich Emil, igazgató. — Az isk. év történetéből kiemeljük az intézet vezetésében történt személyváltozásokat: Kárpáti Endre, volt igazgató a lőcsei áll. felső lányiskolához, — Décsei Janka, az iskola internatusának vezetője a m.-szigeti felsőbb lányiskolához neveztettek ki hasonló minőségben s helyüket Gerevich

Emil m.-szigeti felsőbb lányisk. rendes tanár s báró Barkóczy-Dömök Antonia m.-szigeti felsőbb lányisk. rendes tanítónő foglalták el. — Megemlítésre méltó a tanári testület ama tette is, hogy a magyar nyelv elsajátításában magukat kitüntető növendékek jutalmazására elhatározta egy alap létesítését. Az alap Gönczy Pál min. tanácsos úr nevét fogja viselni, a kinek felsőbb lánynevelésünk fejlesztése körül oly elévülhetlen érdemei vannak. — *A tanári testület* a hitoktatókkal együtt 10 tagból állott: dr. Gerevich Emil ig., báró Barkóczy-Dömök Antonia, az internatus igazgatónője, Koronczy Imre, Litschauer Teréz, Stauffer Emilia, Telegdi Gyula, Groó Lajos. — *A növendékek létszáma* az eddig megnyilt három osztályban: *75* (24 + 33 + 18); időközben kilépett: 9, meghalt 2. *Vallás* szerint: róm. kath. 19, ágost. ev. 13, Mózes v. 43; *anyanyelv* szerint: magyar 28, német 43, tót 4; *illetőség* szerint: helybeli 41, zólyommegyei 20, más megyékből 14. — Hogy az *internatust* hány növendék élvezte, nincs kimutatva. — *Tandíj:* 30 frt; *beiratási* díj: 1 frt 50 kr; az *internatusban az évi ellátás díja* 250 frt.

Értekezés: «Jellemképzés a nőnevelésben» (1—16 lap) Koronczy Imre, tanártól.

3. Értesítő a Kolozsvár városi államilag segélyzett felsőbb lányiskola 1885/86. isk. évéről. Kiadja az igazgatóság. — «Azon jó szellem — így szól az igazg. évi jelentés — mely kezdettől fogva észlelhető volt iskolánkban, ez idén is ép úgy örvendeztette a tantestület tagjait, mint az elmult öt év alatt. Még eddig egyetlen egy büntetéshez, vagy komolyabb dorgáláshoz sem kellett fordulnia az iskola fenállása óta, a mi egyrészt a tantestületben uralkodó egyetértésnek és együttműködésnek köszönhető, másrészt pedig azon átható szeretetnek, melylyel minden egyes tagja nemcsak oktatni, hanem nevelni is igyekszik tanítványait. Erkölcsileg és nem külső kényszer által igyekszik őket arra bírni, hogy jók legyenek s fölébredjen bennök a kötelességérzet.» Az iskolának igen szép eredménynyel működő *önképzőköre* is volt. — *A tantestület* tagjai: De Gerando Antonina, ig., Binder Laura, Butyka Vilma, Békássy Lilla, dr. Széchy Károly, Bournáz János. *A növendékek létszáma* négy osztályban: *80* (33 + 21 + 16 + 10). A növendékekről egyéb statist. kimutatások nincsenek az értesítőben. — *Tandíj:* helybelieknek 20 frt, vidékieknek 30 frt; *beiratási díj:* 1 frt; *ifj. könyvtári* illeték: 50 kr.

Értekezés: «Indítvány a felsőbb lányiskolák érdekében» (1—5 lap) De Gerando Antoninától.

4. A lőcsei m. kir. áll. felsőbb lányiskola ötödik értesítője az 1885/86. tanévről. Közli Kárpáti Endre, igazgató. — Az év történetéből látjuk, hogy «a növendékek nagyobb részének még mindig a magyar nyelvvel kell küzdenie s így teljes sikert a legnagyobb szorgalom mellett

is csak a legkiválóbbak mutathatnak fel.» A tanítást több ízben zavarták a járványosan fellépő betegségek. Az ig. jelentés örömmel konstatálja azt a meleg érdeklődést, a melyet az iskola irányában a közönség tanusít. — *A tantestület tagjai:* Kárpáti Endre, ig., Hibján József, Klimkó Mihály, Kottler Dániel, Szobissek József, Bækker Luiza, Eördögné Holzinger Anna, Klimkóné Kozmund Vilma, Thoma Teréz. — *A növendékek létszáma* öt osztályban: *74* (13 + 25 + 14 + 9 + 13). Évközben elmaradt 8, meghalt 2. — *Vallás* szerint: róm. kath. 25, ágost. ev. 29, Mózes v. 8; *anyanyelv* szerint: magyar 25, német 45, tót 2; *illetőség* szerint: helybeli 54, megyebeli 7, más megyéből 13. *Tandíj:* 15 frt; *beiratási díj:* 5 frt; *értesítőre:* 1 frt.

5. A pozsonyi m. kir. állami felsőbb lányiskola harmadik értesítője az 1885/86. tanévről. Közli Ghyczy József, igazgató. — A fiatal intézet a gondos vezetés alatt már is megerősödött s fejlődése a legszebb reményekre jogosít. A lefolyt évnek nincsenek kiemelkedőbb mozzanatai: a csendes, de serény munka éve volt. Megemlítjük, hogy «az igazgató s igazgatónő egyik-másik tanuló szüleinél látogatásokat tettek évközben, hogy szemmel kisérjék a növendékeknek otthoni rendszeretét, viseletét s tudomást szerezhessenek jó vagy rossz szokásaikról.» — *A tanitó testület tagjai:* Ghyczy József, igazgató, Wollmann Elma, igazgatónő, Dach János, Bobok Karola, Deszáth Anna, Kasztner Mariska, Menich Antal. — *A növendékek létszáma* három osztályban: *107* (41 + 35 + 31); évközben kilépett: 1. *Vallás* szerint: róm. kath. 61, ágost. ev. 34, helvét 1, Mózes v. 11; *anyanyelv* szerint: magyar 63, német 44; *illetőségre* nézve: helybeli 74, megyebeli 16, más megyéből 15, külföldi 2. — *Az internatusnak* 22 növendéke volt, tizzel több mint az elmúlt évben. — *Tandíj:* 25 frt; *beiratási díj:* 5 frt; *értesítőre* stb.: 2 frt. *Internatusi díj:* ?

Értekezés: «A tanítás hatása a nevelésre» (1—15 lap) Dach Jánostól.

6. A soproni m. kir. állami felsőbb lányiskola ötödik értesítője az 1885/86. tanévről. Közli Jausz György, igazgató. (Hat tervrajzi képpel.) — Az értesítő kimerítő részletességgel ismerteti az intézet pompás új épületét, a mely már annyira elkészült, hogy a következő isk. évet benne lehet megkezdeni. Már 1881-ben felmerült annak szüksége, hogy az intézet számára megfelelő, benlakásra is berendezett épület emeltessék. Trefort miniszter áldozatkészségének, Gönczy Pál miniszteri tanácsos buzgó érdeklődésének és Szabó Károly, sopronmegyei kir. tanfelügyelő fáradozásának köszönhető, hogy 1884-ben már annyira haladt az ügy, hogy a szükséges telkeket megvették, a tervet elkészítették s a vállalkozók számára kiirták a pályázatokat. A földmunkálatok 1885. juliusban vették kezdetöket s az épület u. a. év november végén már tető alá került. Ma

már csak a berendezés befejezése van hátra. Az épület három utczára szolgál, szabad helyen csinos kertek, viruló ültetvények s rendezett fasorok közepette áll. Van souterrainje, földszintje, két emelete összesen 71 helyiséggel s 80 benlakó növendéket befogadhat. — *A tanítótestület tagjai:* Jausz György, ig., Bründl Ödön, Bründlné Prohászka Ottilia, Fuchs Károly, Józsa Menyhért, Melchár József, Riesz József, Tschürtz Oktávia, Wagner Jozefin, Altdörfer Keresztély. — *A növendékek létszáma* öt osztályban: 90 (28 + 25 + 19 + 12 + 6); évközben kilépett 5. *Vallás* szerint: róm. kath. 25, ágost. ev. 36, Mózes v. 29; *anyanyelv* szerint: magyar 20, német 69, horvát 1; *illetőségre* nézve: helybeli 78, megyebeli 10, más megyéből 2. — *Tandíj:* 20 frt, *beiratási díj:* 3 frt.

7. A m.-szigeti m. kir. állami felsőbb lányiskola s vele kapcsolatos elemi iskola értesítője az 1885/86. tanévről. (IX. évf.) Közli Marikovszky Menyhért, igazgató. — Az ig. jelentés kiemeli az intézetnek látogatottság tekintetében bár lassu, de biztos emelkedését; felemlíti egyúttal azt is, hogy mennyire szükségét érzik annak, hogy az iskola megfelelő, saját helyiséggel bírjon a «jelenlegi szűk, s egy felsőbb leányiskola igényeit egyáltalában ki nem elégítő helyiség helyett.» A «Trefort Ágoston» segélyalap 40 frttal gyarapodott; az isk. takarékpénztár forgalma 186 frt; a növendékek önművelődési köre buzgó s jótékony hatású munkásságot fejtett ki. — *A tanítótestület* tagjai: Marikovszky Menyhért, igazgató, Décsei Janka, igazgatónő, Giusti Antonia, Hermann Róza, Hörcher Etelka, Izák János, Tompa Árpád, Ujházi Aladárné, Zagróczky Jolán. — *A növendékek létszáma hat osztályban: 71* (25 + 17 + 11 + 7 + 8 + 3); évközben elmaradt 3. *Vallás* szerint: római kath. 26, gör. kath. 7, helvét h. 25, ágost. 2, Mózes v. 11; *anyanyelv* szerint: beszél csak magyarul 34, magyarul-németül 23, magyarul-ruthénül 6, magyarul-rumánul 6, magyarul-ruthenül-tótul 2; *illetőség* szerint: helybeli 56, megyebeli 11, más megyéből 4. — *Az elemi iskola tanítónői:* Barthos Erzsébet, Szilágyi Róza. A növendékek száma négy osztályban: 74. Az *internatusban* 7 növendék részesült. — *Tandíj* a felsőbb lányiskolában: 30 frt (az elemiben 20 frt); *beirási díj:* 5 frt; *tartásdíj az internatusban:* 250 frt.

8. A temesvári (internatussal összekapcsolt) m. kir. állami felsőbb leányiskola értesítője az 1885/86. tanévről. (II. évf.) Közli Valló Vilmos, igazgató. — «Hogy az állami felső lányiskolák — úgymond az igazg. jelentés — mennyire szükséget pótolnak hazánk nagyobb városaiban, azt Temesvár közönsége is bebizonyítá, midőn mind az első, mind a második osztály felállításakor oly nagy számmal hozták a szülők leányaikat beiratás végett, hogy mindkét esetben rendkívüli intézkedés (párhuzamos osztályok felállítása) vált szükségessé.» — *A tanítótestület*

tagjai: Valló Vilmos, ig., Márs its Rozin, az internatus igazgatónője, dr. Lázár Gyula, dr. Benedekné Indali Etelka, Rauschman Cecilia; továbbá Hromadkáné Wiedermann Ida, Novacsek Márton, Pökh Géza, Rusz Vilmos óraadók. — *A növendékek létszáma* három osztályban (az első osztály párhuzamos) *82* (28 + 26 + 28); évközben elmaradt 7. *Vallásra nézve:* róm. kath. 28, gör. kel. 5, prot. 7, Mózes v. 42; *nyelvismeretre nézve:* csak magyarul beszélt 14, csak németül 17, magyarul-németül 47, magyarul-németül-szerbül 3, magyarul-németül-francziául 1; *illetőségre nézve:* helybeli 73, megyebeli 2, más megyékből 7. — *Az internatusban* rész vett 6. félbenlakó 2, bejáró 74. — *Tandíj:* 30 frt: *beiratási díj:* 5 frt; *értesítőre* 1 frt.

9. A trencséni m. kir. állami felsőbb leányiskola értesítője az 1885/86. tanévről. Közli Manyák Alajos, igazgató. — Az ig. jelentés az iskola látogatottságát «a körülményekhez képest» kedvezőnek mondja; de nem hallgathatja el panaszát a fölött, hogy a növendékek egy része időnek előtte — a II. vagy III. osztály elvégzése után — hagyja el az iskolát s egyáltalában a komolyabb tanulmányokat. — A növendékek között több fegyelmi vétség követtetett el; egy III. oszt. növendék a tanárok és tanítónők iránt való tiszteletlen magaviselet miatt a tanári gyűlés elé idéztetett s reá ennek következményei alkalmaztattak. — Volt isk. takarékpénztár is, melynek bevétele: 500 frt, a kivett összeg: 317 frt. — *A tanítótestület tagjai:* Manyák Alajos, ig., Guta József, Szimányi Samu, Guta-Oláh Mária, Ényi László, Hell Francziska, Platthy Kamilla. — *A növendékek létszáma* hat osztályban *60* (15 + 19 + 16 + 6 + 1 + 3); évközben elmaradt 12. *Vallásra* nézve: róm. kath. 25, ágost. 3, Mózes v. 32; *nyelvre* nézve: magyar 17, magyar-német 35, magyar-tót 8; *illetőségre* nézve: helybeli 47, megyebeli 7, más megyékből 6. — A felsőbb lányiskolához kapcsolt elemi lányiskola tanítónői: Ényi-Mauks Gabriella, Czink Antonia; az elemi lányiskola növendékeinek létszáma négy osztályban 31 (4 + 9 + 8 + 10); évközben elmaradt 3. — *Tandíj:* a felsőbb lányiskolában 30 frt, az elemiben 20 frt; *beirási* díj 5 frt.

Értekezés: «Trencsén sz. kir. város története» (a város fénynyomatú képével).

IRODALOM.

MAGYAR HÖLGYEK ÉLETRAJZAI. Szerkeszti: *Endrődi Sándor.* — 5. füzet: *Rozgonyi Czeczilia* és *Bethlen Kata.* — 6. füzet: *Ferenczy Teréz* és *Dukai Takács Judit.* — 7. füzet: *Dobó Klára* és *Déryné Róza.* — Pozsony, Stampfel Károly kiadása. Egy-egy füzet ára 20 kr.

E vállalatról volt már szó folyóiratunkban, s a mi méltányolni való van benne, érdeme szerint méltattuk. A ki leányiskolában a magyar irodalmat vagy a magyar nemzet történetét tanította; a ki ily iskolákban ifjusági könyvtárat kezelt s abba a kellemetlen helyzetbe jutott, hogy a hozzá tanácsért fordulónak oly olvasmányt kellett megjelölnie, a melyből a növendék lányka a magyar nő eszményképét, a jelesebb magyar nők alakjait megismerhesse: mindaz szivesen üdvözölte a «Magyar hölgyek életrajzait» s régóta ápolt óhajtásainak teljesülését várta tőle. De e vállalat — minél több-több füzet lát belőle napvilágot, annál kétségtelenebbé válik — csak részben, még pedig csekély részben felel meg az iskola várakozásának. Nem vádképen hangoztatjuk ezt, nem is itéljük el e miatt a vállalatot; hisz nyilván való, hogy szerkesztőjét nem pedagogiai szempontok vezetik s az iskoláénál sokkal tágabb olvasó kör az, melynek igényeit kielégíteni törekszik. Fájlaljuk csupán, hogy a dolog így van, mert reményeink meghiusultával megint a jövőtől kell még várnunk egy oly, hasonló természetű gyűjtemény összeállítását, a mely az iskolát óhajtván szolgálni, az iskola követelményeinek meg is felel.

Az iskola szempontjából nem is biráljuk tehát e füzeteket: akad egy-egy életrajz a megjelentek közül, a melyet jól felhasználhat a tanító akár közvetlenül tanítás közben, akár közvetve magánolvasmányképen ajánlva azt növendékeinek; de akad még több olyan, a melyre nem vethet ügyet. A vállalatnak még mindig igen szép a hivatása és nagy a feladata, ha az iskola színvonalán felülemelkedve a nagy közönség számára nyitja meg az élvezet és okulás oly forrásait, a melyek eddig jóformán el voltak zárva előle. Csakhogy az oly irodalmi vállalatot, a mely ilyen feladatra vállalkozik, általánosabb, tehát magasabb szempontból kell megitélnünk. Nem vártuk azt az egyes életrajzok iróitól, hogy eredeti kutatásokat tegyenek hősnőik jellemének minél tökéletesebb megvilágításához; de hogy mindazt felhasználják, a mi már fel van kutatva, a dolog természetéből foly. Szóval vakmerőségnek tartjuk egy-egy ilyen életrajz meg-

irását megfelelő komoly tanulmány nélkül. Már pedig tárgyi tekintetben emez életrajzok legnagyobb részén még csak nyomát sem találjuk az eféle tanulmánynak. Még csak arra sem törekszik a legtöbbnek irója, hogy a mit máshol már feldolgozva talált, azt az új formához alkalmazkodva legalább átgyúrja, megkomponálja. Az egyik helyen lapokon át alig kap az olvasó egyebet száraz kivonatfélénél, a másik helyen meg szinte belekábúl a frázisok zakatolásába. Tartalom és forma tekintetében egyaránt alacsony színvonalon áll a dolgozatok legtöbbje; sebtében, megrendelésre készült, irói ambiczió nélkül írt vásári munkák, a milyeneknek mai napság a «füzetes vállalatok» korában, a komoly irodalmi kritika meg nem bocsájtható kegyelméből különösen nagy a divatjok. Véleményünk leplezetlen nyilvánítására nem az késztetett, hogy a vállalatnak — a melynek gondolatát magunk is helyeseljük — ártsunk, hanem az, hogy az irodalomnak használjunk. S azt hiszszük, hogy minél jobban megfelelnek az egyes életrajzok az irodalom elengedhetetlen követeléseinek, maga a vállalat is annál jobban meg fog erősödni s annál tágabb körökre terjeszti ki majdan hódításait.

Az előttünk fekvő három füzet hat életrajza közül a leggyengébb *Dobó Kláráé*, — annyira gyenge, hogy kár vele foglalkozni, hacsak azért nem, hogy megrójuk névtelen irójának könnyelműségét. Az egy nyomott ívre terjedő életrajz nem egyéb, mint Eger 1552-ki ostromának részletes, krónikaszerű elbeszélése, a milyen alakban minden iskolásgyerekkel már jókor megúnatták; magáról Dobó Kláráról alig van egy-két szó, az egri nőkről egy-két sor az egészben. Ide iktatjuk, hogy az olvasó megitélhesse, hogy érdemes volt-e ezért a banális részletért Dobó Klára arczképét megrajzoltatni s az ő életrajzának nevezni azt a nyomott ívet, a mely minden egyéb csak ez nem. A 7. füzet 11-ik lapján ezt olvassuk: «A vár udvarán ezalatt oly jelenet fejlődött ki, mely ritkítja párját a történetben. A hős Dobó nagyobbik lánya, Klára, apjának méltó gyermeke, vörös lobogót ragadva gyenge kezébe, harsány (!) szózattal gyűjté össze a vár asszonyait . . . kiket a történelem az «egri nők» czíme (!) alatt dicsőit. Minden fegyverfogható nő megjelent, Dobó Klára lelkes beszédet intézett hozzájok s harczra tüzelte őket. Inkább a dicsteljes halál, mint az élet gyalázat kíséretében. Mindenkinek van itt védni és bosszúlni valója. Előre! — A nők azonnal elszéledtek a térről, de csak azért, hogy fegyver után nézzenek. A ki nem talált fegyvert, hozott magával pusztító szereket: asszonyi leleményességet, elszántságot. Ki atyja, ki testvére vagy kedvese mellé sietett, hogy vagy azzal együtt örülhessen a nyerendő győzelemnek, vagy ha kell, annak közelében s vele halhasson. A nőknek e váratlan megjelenése a csüggedő férfiakra nézve nagyobb hatással volt, mint a legtüzelőbb szónoklat s az ellankadt harczosok új erőt nyertek s rendkívüli tevékenysé-

get fejtettek ki (!) A mely nőnek fegyver nem jutott, vagy azzal bánni nem tudott: üstben forralta a vizet, mely a mozlimek megkeresztelésére volt szánva s melylyel a lábtókon felkapaszkodó törökök közül nem egyet forráztak le. Mások köveket hengerítettek a mászókra. A csaták istenének védszelleme látszék lebegni a vár elszánt bajnokai és hősnői felett (!). A török seregből tömérdeken hullottak el; a hatvani bég is sebet kapott. Ali pasa nagy bársony lobogója pedig Dobó birtokába került.» Ez Dobó Klára életrajza; ez az egri nők dicsőitése. Szegény Dobó Klára, szegény egri nők, szegény — olvasó, a ki azért vetted meg e füzetet hogy róluk valamit megtudj belőle!

A *Rozgonyi Czeczilia* életrajzában (5 füzet) ugyan már valamivel több szó van a hősnőről, de az iró oly neki hevült, mondhatnám neki vadúlt fantáziával szól róla, hogy minden a mit mond, ködbe vész s épen nem jellemzi sem a nőt, sem a hősnőt — csak a névtelen irót magát! Különben az életrajz itt sem Rozgonyi Czeczilia életének rajzolásával foglalkozik, hanem csupán csak a galambóczi eseményekkel. A névtelen szerző jellemzési módjának — bombasztjainak — megismertetése végett ime nehány mutatvány: «Mint nő fogékony, fennen lobogó lelkénél s fiatal koránál fogva szerelme egész hevével s teljes odaadásával csüngött a derék férfiun (férjén) s ép ezért — mint honleány — ki naponként szemtanúja volt férje fenkölt hazaszeretetből szülemlő vitézi tetteinek, szinte pazar tömegével bírt mindazon nemes érzelmeknek, melyek a természet anyai kezéről az életbe lépő romlatlan kebel tulajdonai. Kedélye üde, ép volt; lelke galambhoz hasonló, fehér szárnyaival vidáman verdesve a verőfényes levegőt, de repülése nem volt dévaj csapongás: a magasság volt birodalma s az erkölcsi nagyság eszményét férjében találta föl. Ez volt az ő vezérszelleme.» Nehány sorral alább így foly a jellemzés: «Szentgyörgyi Czeczilia azon nők közé tartozott, a kik . . . hajlékonyak minden nemes példa követésére, elérhetetlen távolságban áll tőlük minden romlottság, kétszínűség s *miként felgyúladt üszökkel a lobogó láng: együtt támadnak s együtt hamvadnak el (!).* Kétszeres érdekkel fog tehát bennünket megragadni kétségkívül Czeczilia alakja, ha őt az események véres jelenetei között mint a leggyöngédebb lelkületű nőt, magyar amazonként látjuk feltűnni s hősnőként magasztalhatjuk *azon napok (!) egyikét, mely szintén a magyar dicsőség sugarai között nyugodott le (!!).*» Lássuk, hogyan harczol Czeczilia: «Hosszú kopjáját oly ügyességgel forgatta, mint az antik világ legjelesebb amazonja (!); rakásra hullott előtte a pogány, ő maga is *többet sebitett halálra (!)* s úgy vívott a meglepett, összezavart ellenséggel, mint egy üldöző bosszúálló cherub (!). *Az a lángolni látszó sudár kópja kivillogott a fakó füst gomolyaiból s óriási tollnak tetszett, mely tűzbetűkkel írja a levegőbe e ragyogó hal-*

hatatlan nevet: Czeczilia.» Igy harczol Czeczilia ha maga van; hát férje oldala mellett? «. . . vitéz férje oldala mellett kipirúlt, kigyuladt arczczal, szablyát (most már hat sorral alább nem kópját!) forgatva kezében, tolongó ellenség közepette tovább küzdött, tovább harczolt oly szenvedélylyel *mintha nem élete koczkáztatásáról volna szó, csak egy jóízű, férfias mulatságról, melyben igazi kedve telik.*» De az oroszlán körmeiből, vagy akár a páva lábaiból elég lesz ennyi mutatvány; aféle historikumokról, hogy Rozgonyi azon a csónakon mentette meg Zsigmondot Galambócz alatt, a melyben harmincznégy évvel korábban Nikápolynál is megmenekült (mert a rosszúl fogalmazott szöveget így is lehet érteni), vagy hogy Mátyás király úgy számolt le a huszita rabló vitézekkel, hogy «egynehányat földbe ásatott közülök, a többit pedig Lengyelországba űzte»— nulla fiat mentio. A kinek Arany gyönyörű balladája fülében és lelkében zsong, az bizony elszomorodva és bosszusan veti félre ezt az életrajzot.

Készséggel elismerem azonban, hogy a többi négy életrajz jobb e kettőnél s hogy bennük azok a nagy fogyatkozások, a melyek ezeket dísztelenítik nincsenek meg. *Bethlen Kata* életrajza kissé homályos; *Dérynéé* száraz, nagyon is az adatokhoz tapadó, de azért itt-ott haszonnal, ha nem is élvezettel olvashatók. A legsikerültebb valamennyi életrajz közül *Ferenczy Teréz* (dr. Prém Józseftől) és Dukai *Takács Judith* életrajza, e két magyar költőnőé, a kik egymásnak úgyszólván mindenben ellentétei. Az első «csak huszonhárom évet élt, ez idő alatt csak egyszer szeretett, csak egyszer csalódott s neki ez elég volt, hogy az életet meggyűlölje és megkedvelje a halált, a melyre négy évig várt s a melyet aztán erőszakkal idézett föl»; a másik előkelő, gazdag nemzetség utolsó ivadéka, korán élvezi a rámosolygó élet örömeit s az őt játszva hivogató muzsák társaságát; mindenütt ünnepelik mint nőt és költőnőt, a keszthelyi heliconi ünnepek egyik bálványozott ékessége; de az ábrándok el nem ragadják, «határozott czéllal», nem szerelemből lép az oltárhoz s önmegadó lemondása a házas életben elégedettséget és boldogságot talál. Dukai Takács Judith életrajza a jobb fajta irodalmi dolgozatok között is helyet foglalhat.

Hogy végűl még egy-két szót szóljunk magáról a vállalatról, szivesen ajánljuk azt olvasóink figyelmébe, mert selejtessel vegyesen ugyan, de élvezhető, sőt jó olvasmányt is kapnak benne. Föltétlen jóakaratra és megérdemelt meleg pártolásra azonban csak úgy tehetnek szert e füzetek, ha mind a szerkesztő mind a kiadó — nagyobb fáradság és áldozat árán is — jobban megválogatják a dolgozatokat, s nem elégesznek meg azzal, hogy a füzetek csupán «számláltassanak», hanem arra törekesznek, hogy az irodalmi kritika mérlegére vettetvén, azon «nyomjanak» is valamit.

—*n.*

Megjegyzések

Ásvány-földtanom és vegytani kézikönyvem

bírá'atára.

E folyóirat múlt füzetében —*b*— jegy alatt megjelent birálatra vonatkozólag legyen szabad röviden néhány megjegyzést tennem.

Hogy mily természetűek azok a tárgyi botlások, melyek miatt a biráló munkámat elitéli, kitünik abból is, hogy oly sajtóhibákat ró fel nekem, melyek a szövegből világosan kiérezhetők. Mert hogy a szénsav a 21. lapon *CO*-nak van szedve, az áll, de a ki könyvembe pillant, látni fogja a jelzés után az üres helyet, honnét nyomás közben az apró 2-ős kiesett. Épen így CH_1-nél tisztán látni, hogy a 4-es felső bal része letörött. Ugyancsak a 24. lapon megrótt $H\,SO_4$-nél a *H* és *S* közt ott van az üres hely, honnét az apró petit szám kiesett vagy letörött. Ezek oly technikai véletlenségek, melyekért a szerzőt felelősségre vonni nem lehet.

Több hiba van felsorolva a birálatban, melyek első pillanatra csakugyan hibáknak tetszenek, de tényleg nem azok. Igy például e kifejezés: «A tűz nemcsak melegít, de világít is», hibásnak tetszhetik, ha valaki az alkoholra gondol; de ott az egész szakaszban a fa, szén, gyertya tüzéről van csupán szó, melyek tényleg világítanak és melegítenek; az alkoholról ott nincs szó, a maga helyén pedig meg van említve, hogy «alig világító» lánggal ég. — Ily természetű e tétel is: «A szén a természetben mint korom is előfordúl.» Mert végre is lehet azon vitatkozni, hogy a kéménybe lerakódó korom természetes-e vagy mesterséges, de ez nézetem szerint szőrszálhasogatás.

Megrója biráló azt is, hogy a Kaliumot az agyag alkatrészeihez veszem. Nincs ott mondva, hogy lényeges alkatrésze, csak annyi, hogy alkatrésze. Erre nézve legyen elég Szabóra hivatkoznom, ki azt mondja, hogy az agyagot úgy lehet tekinteni, mint Kaolint, ebben pedig kimutatja a kálit, a hol pedig káli van, ott Kalium is van.

A hatszögű oszlopnál a 45. lapon megrója biráló e kifejezést, hogy van 6 téglaalakú lapja és 2 hatszögű véglapja. Igaz, hogy a véglapokat mineralogusaink mellőzik, de hát ped. szempontból megengedhető-e arról, a mi van, sőt a növendéknek szemlélhetés végett be is mutatandó, hogy az nincs? — Ugyanott állítom, hogy a rhombos rendszerben az összalakulatok stb. igen gyakoriak, mit biráló hibáztat. Ugyanezt mondja Szabó is, más szavakkal.

«A salétrom mely rhombos és hatszöges rendszerben fordulhat elő», szintén hibáztatott tétel. Pedig biráló sem tagadhatja, hogy a Nitrit rhombos, a Nitratin pedig hatszöges rendszerben kristályosodik; magyar neve pedig mindkettőnek Salétrom.

Hibáztatja biráló, hogy az ásványok leiratásánál mellőzöm a tömöttséget s a kristályokra, mint nehezen felismerhető jellegekre súlyt fektetek. Igen, mert a mit a növendék szemével láthat (a kristályosodást), az mégis csak könnyebben felismerhető jelleg, mint az, miről csak kisérlet által győződhetik meg (tömöttség). Vagy csak nem kívánja biráló úr a növendék emlékét a tömöttség számadataival terhelni?

Pedagogiai botlásokat is említ birálóm, a nélkül, hogy csak egyet is kimutatna.

De nem akarom olvasóim türelmét valamennyi állítólagos botlás czáfolgatásával igénybe venni. Több helyen legfölebb a kifejezés preczizitása ellen lehetne kifogás. Van azonban néhány hiba, melyek csakugyan megestek rajtam. Igy p. $K + H_2O = KO + H_2$; vagy 2 súlyrész H, e helyett 2 térfogat; vagy $CaFl$ e helyett $CaFl_2$, a mi különben a 37. lapon helyesen van jelölve; vagy a Gránátnál midőn a kristály-főalak van említve a feles helyett: de ezek oly tollhibák, melyek még nem teszik lehetetlenné a könyv használhatóságát.

Vegytani Kézikönyvemről birálóm hat sorban odaveti, hogy számos hibáin kívül sok benne az elméleti és kevés a gyakorlati. Már pedig különösen a szerves vegytan gyakorlatiassága ellen alig hiszem, hogy kifogást lehessen tenni; egy birálóm legalább (más helyen) «gonddal és c inosan kidolgozottnak» mondja e részt.

Bárány Gyula.

Újabban megjelent könyvek:

Állat-növénytan. A reáliskolák alsó osztályai számára a legújabb tanterv s utasítás nyomán írta *Báthory Nándor*, a természetrajz tanára a IV. ker. főreáliskolában Budapesten. I—II. kötet. (Az I. kötet 279, a II-ik 355 ábrával). Budapest, 1886. Lampel R. (Wodianer F.) kiadása. Ára egy-egy kötetnek 1 frt 20 kr.

Társadalmi pædagogia. Irta *Léderer Ábrahám*. I. füzet. (Külön lenyomat a «Népnevelők Lapjából». Budapest, 1886. Lampel R. (Wodianer F.) bizománya. Ára 30 kr.

A babonáról. Közhasznú, erkölcsös olvasmány a magyar nép és a serdültebb ifjuság számára. Irta *Sirisaka Andor*, pécsi tanító. Pécsett, 1886. Ára 50 kr.

Az olvasás művészete. Irta *Legouvé Ernő*. A szerző engedélyével fordította *Feleky József*. Budapest, 1886. Franklin társulat. Ára 1 frt.

Szemléltető oktatás képekben. (26 folio nagyságu színezett kép erős táblába kötve a mindennapi élet, a házi és ipari foglalatosságok s a természet három országa köréből). 24. kiadás. Kiadja *Tempszky Frigyes*. Prága, 1886. Ára ?

Pædagogiai Plutarch. Jelesebb pædagogusok, kiválóbb tanférfiak arczkép- és életrajz gyűjteménye tekintettel a magyarokra. Szerk. *Orbók Mór*. 6. 7. 8. füzet egybefüzve. (Tartalma: Mednyánszky J., Locke, Gyertyánffy I., Molnár L., Dugonics András, dr. Kehr K., Berecz A., Ballagi K., Péterfy S., Erdődi I.) Pozsony, 1886. Kiadja: Drodtleff Rudolf. A hármas füzet ára 60 kr.

Olcsó könyvtár. Szerkeszti: Gyulai Pál; kiadja a Franklin-Társulat) 1886. A következő füzetek:

Longfellow: Arany legenda. Angolból ford. Jánosi Gusztáv. Ára 40 kr.

Chateaubriand: René. Francziából ford. Bogdánfi Lajos. Ára 20 kr.

Czuczor Gergely hősköltemények és meséi. Második kiadás. Ára 30 kr.

Fáy András: A mátrai vadászat. Vígjáték három felvonásban. Ára 20 kr.

Augier és Foussier. A szegény arszlánnők. Dráma öt felvonásban. Francziából ford. *R.*— Ára 30 kr.

Shakespeare: Sok zaj semmiért. Vígjáték öt felvonásban. Angolból ford. Ács Zsigmond. Ára 30 kr.

Constant Benjamin: Adolf. Egy ismeretlen iratai közt talált történet. Francziából ford. dr. Béri Moravcsik Gyula. Ára 30 kr.

Bozzai Pál irodalmi hagyományai. Kiadta Lévay József. Ára 30 kr.

Greguss Ágost: A balladáról. A Kisfaludi-társaság által 1864-ben jutalmazott pályamű. Harmadik javított és bővített kiadás. Ára 40 kr.

Történelmi könyvtár. A magyar népnek és ifjuságnak ajánlva. Kiadja a Franklin-Társaság 1886.

Budavára visszavétele. Írta egy szemtanú. Angolból fordította, előszóval s jegyzetekkel ellátta *Deák Farkas*. Egy czímképpel. Ára füzve 40 kr.

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

Első helyen az «*Országos felső nép- és polgáriskolai tanitók és tanitónők egyesületének*» idei közgyüléséről kell megemlékeznünk, melyet Miskolcz városának fényes vendéglátása a legszebb ünnepek egyikévé avatott. Valóban örvendetes látnunk, hogy a fiatal egyesület egy-két év alatt mennyire megerősödött, s hogy serény munkásságát nemcsak a szakkörök, hanem a társadalom legkiválóbb körei is mennyire méltányolják. A közgyüléssel s a vele járt ünnepiségek részleteivel természetesen nem foglalkozhatunk tüzetesen e helyen — megtalálják olvasóink mindezt a «Néptanitók Lapja» 55. s következő számaiban — csupán csak egy-két adat kiemelésére szorítkozhatunk s arra, hogy fölemlítsük mit tett az egyesület s annak idei közgyülése ép a nőnevelés terén. Az egyesületnek már 447 tagja van s a közgyülésen mintegy 70-en vettek részt. Pénztári bevétele volt az egyesületnek 1885-ben: 708 frt, kiadása: 398; pénztári maradvány 309 frt. Az 1886. évben bevétel: 667 frt, kiadás 520 frt; pénztári maradvány 147 frt. Az egyesület tehát mind a két évben tetemes fölösleggel zárta le számadásait, noha a be nem folyt tagdíjak igen jelentékeny összegre rúgnak. Anyagilag az egyesület fennállása biztosítva van; máris szépsikerű munkássága elé tehát oly nemű gondok, a melyek legtöbb egyesületünket idejekorán elsorvasztják, nem fognak gátat vetni. Mellőzve az egyesület idei munkásságának azt a részét, a mely a mi folyóiratunk körét nem érinti, ki kell emelnünk azt a buzgóságot, melylyel a nőnevelés ügyét is felkarolta. A választmánynak közgyülési megbízás értelmében az idén egyik főtörekvése volt, hogy kebelében külön nőnevelési szakosztályt alapitson; azonban nem tőle függő okok miatt az előkészítés stadiumánál tovább nem juthatott. Reméljük, hogy a mi az idénről elmaradt, meg fog valósulni esztendőre. Ha ezen az úton nem sikerült, más módon igyekezett a választmány a nőnevelés ügyét szolgálni. Az általa kidolgozott munkaprogrammba több nőnevelésügyi kérdést is fölvett s fölkérte a polg. és felső leányiskolákban működő tanitókat és tanitónőket, hogy a fölvetett kérdésekre adott véleményeiket a választmánynyal közöljék. Arra nézve, hogy a választmány milyen szellemben igyekszik polg. és felső lányiskoláinkat fejleszteni, a közgyülésen felolvasott titkári jelentés tájékoztat bennünket legjobban:

«A polgári leányiskoláknak több mint paedagogiai rendeltetése szem elől sohasem téveszteni a nevelés-oktatásban, hogy a férfi tevékenységéhez igényt tarthat az egész haza avagy az egész világ, a nő ellenben egészen a házé. A nő hivatásköre az ő otthona minden teendőivel és hatáskörével. Feladatunk tehát határozottan akképen hatni, hogy a maga kötelességeinek teljesítésében derekabb, öntudatosabb legyen az a nő, a melyik iskoláinkat látogatta, mint az ellenkező. Miként minden ismeret, melyet ember szerezhet magának, közelebb vezet Isten ismeretéhez, akként kell az általunk nyújtott nevelés-oktatás által tanítványainknak öntudatosabbá lenniök női méltóságuknak és rendeltetésüknek megértésében, szivósaknak a nemzeti és családi jó szokások megóvásában és tartósabb gyönyört találniok női hivatásukban. Felső nép- és polg. leányiskoláink tervszerűen óvakodnak megcsorbítani növendékeink lelkületében az otthon iránti szeretetet, sőt épen ellenkezőleg azt erősbíteni és fejleszteni kötelességük. — Egyesületünknek is főirányelve: akként szervezni a polg. leányiskola életét, hogy ennek szelleme és igényei ki ne vonják a leányt az otthon szelid hatása alól, vagyis hogy a család körében töltendő idő egy része rendszerint házi tevékenykedésre hagyassék fen, mert jól tudjuk, hogy az igaz magyar családi életben az olyan leány, ki csak iskolái végeztével, tehát — mondjuk 15 éves korában kezdi a háztartás alapját tanulmányozni, nagyon sajnálatra méltó alak. Bármiként tudja is Zrinyi, Vörösmarty, Arany és mások nagybecsű époszait könyv nélkül; bármily folyékonyan, könnyedséggel társalogjon is németül és francziául; bármily klasziczitással játszsza is a nagy mesterek zenedarabjait, s bármily mesterileg hímezzen is: ha a háztartás apró és folytonos felügyeletet igénylő részleteihez nem ért, vagy azok vezetéséhez kellő kedvtelést nem tanusít: igaz lelke a családnak nem lesz, mert nem is lehet.

Miként a szülői háznak arra kell törekednie, hogy a tanárokat gyámolítsa nevelő és oktató czéljaikban; úgy másrészről a tanároknak is mindig azt kell szemök előtt tartaniok, hogy a leány a családi élet számára nyeri képeztetését, s hogy minden ismeretnek, melyet az iskola nyújt, a házi életben kell érvényesülnie.»

A közgyülés még szembeszökőbben mutatta, hogy a nőnevelés ügye milyen helyet foglal el az egyesületben. Sőt a valónál többet is mutatott, a mennyiben csupán nőnevelési kérdések szerepeltek a közgyülés napirendjén. Az első napon *Dóczi Gedeon*, debreczeni felsőbb lánynevelőintézeti igazgató értekezett «*nőnevelésünkről, különös tekintettel a polgári leányiskolákra*». A második napon két értekezés volt; az egyiket *Péterfy Sándor* tartotta «*Nőnevelésünk multjáról*», főképen Karacs Teréz működését s Miskolcz város érdemeit méltatva e téren; a másik felolvasást *Gálffy Ignácz* tartotta «*a polgári leányiskolák ipari s kereskedelmi szakokkal*

való kibővítéséről.» Mindeme fölolvasások a «*Első nép- és polgáriskolai közlöny*» legközelebbi számában fognak napvilágot látni; akkor lesz alkalmunk nekünk is, másoknak is hozzájuk szólanunk. Meg kell említenünk még azt is, hogy az Egyesület által kitűzött pályakérdések egyike «*a polgári leányiskolák fejlesztéséről*» szólt, s míg a másik kérdés megfejtetlen maradt, erre két jeles pályamű is érkezett (szerzőik: *Kramer József*, kismartoni- és *Láng Mihály* nagyszebeni áll. polg. lányisk. igazgatók), melyek között a díjat megosztották.

*

Örömmel iktatjuk ide *Trefort Ágoston*, vall. és közokt. miniszter úrnak a «*tanitónők képesítését*» egyben-másban szabályozó következő rendeletét, mely a kir. tanfelügyelőkhöz van intézve:

«Az utóbbi években feltünően szaporodik azon nőnövendékek száma, kik tanitónői pályára szánják magokat és a kik a tanitónői oklevelet az annak megszerzésére megkivántató idő előtt szeretnék megszerezni.

Még feltünőbb, hogy az ily növendékek közt sokan vannak olyanok, kik a nyilvános tanitóképezdei tanfolyamok megfutásának kikerülésével, vagy magán nevelőintézetekben, vagy még azt is mellőzve, egészen magán úton készülnek el azon fontos tantárgyakra, melyek a tanitónőjelöltek számára az 1868. XXXVIII. t.-czikk 111. §-ban ki vannak tüzve. És ha meg is tanulják elméletileg ezeket, mellőzik a tanitónőképezdék mellé állított gyakorló iskolákban a tanitás gyakorlását és az abba való beleokulást. Nem ritka eset, hogy ily növendék leányok már 16 éves korukban jelentkeznek a tanitónői képesítő vizsgálatra; holott a törvény rendeletéből folyólag és az azon alapuló miniszteri rendelet értelmében annak, a ki a gyarló tanitónői pályára léphet, 18 évesnek kell lenni. Jól tudván ezt mind az illető nőnövendék, mind szülei és tanitói, a korengedély megadásáért folyamodnak hozzám és minden lehető módon igyekeznek azt tőlem ki is kérni.

Ezen törvénybe ütköző visszaéléseknek útját akarom vágni és most már tökéletesen végét szakasztani; annálfogva meghagyom ....

1. Hogy a felügyelete és vezetése alatt álló tanitónőképezdékbe csak oly jelölteket engedjen felvétetni, kik a szükséges iskolai előkészültség mellett életök 14. évét már túlhaladták.

2. Minden magán intézet tulajdonosának, sőt a mennyire ügykörében tudomására jut, az egészen magán úton oktató arra jogosított tanitóknak is, hagyja meg, hogy a tanitónői képesítő vizsgálatra készülő jelölteket 18-ik életévök betöltése előtt tanitónői képesítő vizsgáletra menni ne engedjék, s ezt kérni meg se kísértsék.

3. Hirdesse ki, sőt magán úton is adja tudtokra, hogy minden oly tanitónőjelölt, ki az 1877. évi julius hó 13-án 10,998. sz. a. kiadott minisz-

teri rendelet 2. §-a szerint tanitónőségre magán úton készült, hiteles bizonyítványnyal köteles kimutatni, hogy ő valamely nyilvános tanitónőképezde gyakorló iskolájában, vagy legalább, mint magán nevelő-tanitónő gyakorlati tanitással egy évig foglalkozott.

Csak ezen itt is kitűzött feltételeknek megfelelő tanitónőjelölt bocsátható a tanitónőket képesítő vizsgálatra; melyeknek megtartását.... szorosan szem előtt tartsa.

Budapest, 1886 junius 24-én.»

«*A fiú- és leánytornázás között levő különbségről*» értekezik *F. A.* fővárosi tanitónő a «*Néptanoda*» 26-ik (junius 26.) számában. A czikk velejét a következőkben ismertetjük. Szakértő egyén vezetése mellett a tornázást a hatodik-hetedik életév beálltával mindkét nemű gyermek bátran megkezdheti; de ebben a korban nem igen végeztethetünk velök egyebet, mint az életből s a játéktéren ellesett apró, könnyű mozgásokat. Ezeket iparkodunk rendszerbe foglalni s a gyermekekkel csinosan, gondosan végrehajtatni. Ez első tornázási korszakban mely körülbelül a nyolczadik évig terjed, lényeges különbséget a lányok s fiúk tornázása között nem teszünk, mert ilyenkor a test fejlődése mind a két nemnél még egyenlő fokúnak mondható. Az eltérés inkább csak a gyakorlatok kivitelében mutatkozik, a mennyiben a fiúktól gyorsabb, határozottabb, erélyesebb mozgásokat, a leányoktól kellemes és szelid taglejtéseket kivánunk, különös tekintettel lévén már ebben a korban is arra, hogy az illemet és nőiességet meg ne sértsük .... A különbségtevés szükségessége csak akkor áll be, midőn a komolyabb irányú tornázást kezdjük meg, mi már majdnem abba a korba esik, mikor a természet maga jelöli meg az irányt, a melyben haladnunk kell. A rend- és szabadgyakorlatokat tekintve a két nem tornázása között csak abban teszünk különbséget, hogy a járást és szaladást a lányok lassúbb ütemben és kevesebb ideig végezik mint a fiúk, még pedig az előbbiektől szép testtartással egybekötött könnyed továbbhaladást, az utóbbiaktól erélyesebb és határozottabb mozgást kivánunk. Az ugrási gyakorlatok közül, melyek magukban véve igen czélszerűek és hasznosak, a mély és erőltetett ugrást a leányoknál kisebb mérvben veszszük elő, valamint a mély gugolást, bukfenczet, czigánykereket, melyek a fiúknál gyakrabban fordúlnak elő, teljesen mellőzzük, mert ezen gyakorlatok által az illemet és finom érzést sértenők. A kargyakorlatoknál a nehezebb súlyzókat szintén nem alkalmazzuk. Valamint már a fiúknál a száraz, egyoldalú katona-tornázási rendszer mellőzendő, annál kevésbbé volna természetes és okszerű azt a lányoknál érvényesíteni. A leányoknál az úgynevezett műgyakorlatra fektetünk nagyobb súlyt, csak a balletszerűségtől kell óvakodnunk, mert ez által azok tornázási becsükből sokat veszítenének.

Áttérve a szergyakorlatokra, azoknak kerete a lányok tornáztatásánál a fiúkéhoz képest nagyban szűkül. Mert míg pl. a nagyobb fiúknál a nyújtó, korlát, bak és a ló a rendes tornázási eszközök közé tartoznak, addig ezek a leányok testgyakorlási körén majdnem egészen kívül esnek. A korlátot pl. csak kivételesen és a legkönnyebb gyakorlatokra használjuk, az ugró magasságú nyújtón pl. csak olyan gyakorlatokat végeznek, melyek a vízszintes lábtón szintén kivihetők. A mászás, mely a fiúknál nélkülözhetetlen gyakorlat, szintén elmarad. A komolyabb versenyzés, mely a fiúk tornázásának egyik éltető eleme, a lányoknál teljesen elhagyandó.

*

«*A nőképezdei tananyag beosztása a negyvenes években*» czím alatt a «Magyar Pædagogiai szemle» augusztusi füzete érdekes tanügytörténeti adatot közöl *Szaák Luiza*, fővárosi tanítónőtől. Megemlítvén ama mozgalmakat, melyek a század első felében történtek a tanítóképzés szívonalának emelésére, kiemeli *Mayer István*, ma cz. püspök, akkor képezdei tanár érdemeit, a ki 1843-ban az ügygyel behatóan foglalkozott s részletes tervezetet dolgozott ki a felállítandó fi- és nőképezdék számára. A tervezett nőképezde két évfolyamának tantervét közli az említett czikk. Az első tanítóképző intézet Pesten lett volna felállítandó s növendékei a következő tárgyakat, a következő felosztással tanulták volna:

Első évfolyam: A) Délelőtt: 1. Kat. hit- és erkölcstan, a biblia és a szertartások magyarázatával. 2. Testi neveléstan. 3. Egészségtan, házi gyógymesterséggel. 4. Magyar olvasás, írás, helyesírás, diktandóírás, ékesírás, olvasás utáni elbeszélés. 5. Fej- és írásbeli számvetés. 6. Házi rendtartás. 7. Általános és magyar néptörténet. 8. Földleírás. 9. Éneklés. 10. Rajzolás. — *B)* Délután: Különös gonddal oktatandók: a fehérvarrás, ruhaszabás és varrás, kötés, horgolás, gajmózás, hímzés, szövés, fonás, vászonfehérités, mosás, vasalás, baromfi-nevelés, marha- és tejgondviselés, konyhakertészet stb. — Angol, olasz és egyéb nyelvek; időszakonként a táncz, zongora, lant, testi gyakorlás, az udvariasságban, társalgásban gyakorlatok.

Második évfolyam: A) Délelőtt: 1. Ker. tudomány, folytatólag az evangéliom magyarázatával. 2. Szellemi neveléstan és módszertan, valamint tanrendszer nyilvány- és magánnevelésre alkalmazva. 3. Életfilozófia, vagyis a boldogítás és ebből folyó önboldogulás mestersége, Knigge «Die Kunst mit Männern glücklich zu sein» és Galura «Die christliche Wolgezogenheit»-ja értelmében. 4. Könyvek előolvasása és elbeszélése szavalólag; fogalmazás, levelek, árjegyzék, nyugtatványok stb írása és a magyar irodalom ismertetése. 5. Természettan. 6. Természettörténet. 7. Házi gazdászat, jelesen gazdasszonyság. 8. Kézműtan. 9. Régiségtan. 10. Éneklés, Rajzolás. — *B)* Délután: és illetőleg a reggeli órákban is főzés, sütés,

különös gond fordíttatván a betegek életére és a jó házi kenyérre; háztartás és kormányzás, takarítás, éléskamra, eleség és lisztpadlás, zöldség- és tejpincze rend, mosás, fonás, szabás, varrás, szövés, baromfinevelés, kertészet stb. Rendkívüli tanok mint az első évfolyamban.

Ezen fentebb érintett tárgyak nem mint bonyodalmas, tudományos munkák voltak tanítandók, hanem mint velős kivonatok lettek volna előadva. Abban az értelemben, a mint azt Curtmann az ő «Lehrbuch der Erziehung und des Unterrichts» cz. munkájában a leányiskolákról szólva kifejtette. «Minden tantárgynál szükséges — ugymond — bizonyos alkalmazkodás a nő magába vonuló természete miatt. A módszer inkább legyen kedélyes, mint értelmi. Az anyag megválasztása leginkább a reáltudományokból való legyen, p. o. a történet tanításánál több vonás vétessék föl a magánéletből, mint a népéletből. Azonban a földrajzból a valódi tudás helyett ne az érzelgős leírások lépjenek előtérbe. A főczél mindenkor az legyen: kiragadni a növendéket a helyi filiszterségből, mely ép úgy gyökerezik a férfi- mint a női nem természetében. A növendékek túlhalmozása üres jegyzetekkel sokkal ártalmasabb a leányoknál, mint a fiuknál. A férfiunál a tapasztalás pótolhatja azt, a mit az iskola elmulasztott; a nőknél ritkán.»